

הרב יוסף בנימין צרפתי
רב ק"ק ת"ת ספרדים
אמשטרדם

בענין השמונה בתים הנוספים על אזהרות הרשב"ג

יום ד' לסי' כי ה' אלהיך ברכך בכל מעשה ידך. ה' אב תשפ"א.

לכבוד יודע דעת איש תבונה, יקר רוח מור ולבונה, הרב אפרים רוזנברג נטריה רחמנא, מהדיר סדר המועדים תקופות השנה. ברא כרעיה דאבוה כמוה"ר אברהם רוזנברג שליט"א, ספרנא דישיבת עץ חיים פה אמשטרדם יצ"ו.

הנני מתכבד לשלוח לכבודו את השמונה בתים הנוספים על אזהרות הרשב"ג הנאמרים בק"ק ת"ת ביום א' של שבועות, ואת אשר כתבתי עליהם, מוגהים ומתוקנים, מנופין בייג נפה ומזוקקים שבעתים. ומבקש בזאת מאת כבודו להעתיק בסדר המועדים אשר עתיד להוציא לאור בעה"ו את אשר הגהתי ותיקנתי בהם, ואת אשר הוספתי עליהם על פי כתב ידו של רבנו אליהו הצרפתי זצ"ל. והרי שלך לפניך:

וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם, בְּסֵפֶר תּוֹרַתְכֶם, פֶּן יִשְׁכַּחוּ בְּנֵיכֶם, וְאִין הָעַם מְכִירִים.

וּכְבֹּשׁ אֲשֶׁר נִפְלָא, בְּמִנְחָתוֹ כְּפֹלָה, וְשִׁלְמִים וְעֹלָה, לְמִנְחַת בְּכוֹרִים.

וּגְבַר אֲשֶׁר יִרְדּוּף, אַחַר עֲבִירָה לְהִדּוּף, נִפְשׁוּ פְעֻשׁוֹ תִנְדּוּף, לְהַצִּילָה מֵאוּר אֹרִים.

גוּר בְּאַרְץ הַקְדוּשָׁה, הִיא אֶבֶן הָרֵאשָׁה, וְלָהּ יִקְרָא דְרוּשָׁה, מֵאֵת צוּר הַצּוּרִים.

לְצִדְקָה יִמְלֹךְ מְלֹךְ, וּבֵית מִקְדָּשׁ מְלֹךְ, יִכּוֹנוּ לְהִלָּךְ, לְמִשְׁמֶרֶת שׁוֹמְרִים.

וְשִׁפְטוּ עִם צִדְקָה, לְמִסְלַף כְּחֻדָּק, עֲצֻמוֹתָיו עָלֵי חֻדָּק, לְהַחֲיוֹת רוּחַ כְּשָׂרִים.

סָקוּל יִסְקָל, אוֹ שְׂרוּף יִשְׂרָף הַמִּקְלָל, הָרוֹג יִהְרַג מִקְלָל, יַחֲנֹק רוּחַ אֲסִירִים.

סָבִיבוּ מִשְׂרָתִים נִפְלָאוּ, עַל צָבָא עֲבוּדָה צָבָאוּ, קְדוּשׁ בְּפִתָּף יִשְׂאוּ, לְהַדְרֵת דּוּרֵי דּוּרִים.

כמו כן הנני מבקש להשמיט את הקדמת ה"ר דוד מונטיזינוס על השמונה בתים שבמהדורא קמא, ולהדפיס תחתיה הקדמה מתוקנת בנוסח או כנוסח זה: אלו הם שמונת הבתים אשר יסד רבנו וידאל הצרפתי השני זצ"ל לאומרים כאן, ובהם שלש עשרה מצוות דאורייתא להשלים בהם מנין רמ"ח מצוות עשה, במקום השלש עשרה מצוות דרבנן אשר מנה המשורר רבי שלמה אבן גבירול ז"ל (עיין בספר מלכי רבנן ירושלים תרצ"א דף ל' עמוד א'). שמונת הבתים נדפסו לראשונה באזהרות מהדורת רבי שלמה אדהאן אמשטרדם שנת התמי"ם, ומשם העתיקם רש"י מולדר אל תוך סדר המועדים. בקונטרס משקוף הבתים (אשר בספר שו"ת ושב ורפא חלק ט') נדפסו השמונה בתים מוגהים ומפורשים, ומשם העתקנום לכאן. ושם מבואר מדוע יסד המחבר דוקא שלש עשרה מצוות אלו, ומדוע סדרם דוקא בסדר הזה. קחנו משם.

Portugees – Israëlietische Gemeente te Amsterdam

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

ויהי רצון שחפץ ה' בידו יצלח לברך על המוגמר להגדיל תורה ולהאדירה.

הרב יוסף בנימין צרפתי

הרב יוסף בנימין צרפתי
רב ק"ק ת"ת ספרדים
אמשטרדם

**קונטרס משקוף הבתים
על השמונה בתים**

מדב'ר קדמו'ת

א. החכם כמוה"ר שלמה ב"ר מסעוד אדהאן זצ"ל מתאפילאלת הדפיס ספר אזהרות הרשב"ג עם פירוש על פי הרשב"ץ באמשטרדם בשנת התמ"ם היא שנת תצ"ה בבית ובדפוס הגביר ה"ר נפתלי הירץ לוי ז"ל מעמדן. הספר נדפס בהסכמת חכמי ק"ק ספרדים החכם דוד ישראל עטיאס זצ"ל והחכם יצחק חיים ׳ דאנא די בריטו זצ"ל, ובסכמת רבני ק"ק אשכנזים רבי יוסף בער זצ"ל ורבי משה פרנקפורט זצ"ל, והוגה על ידי המדקדקים ה"ר אברהם די מיזא וה"ר משה אלמונטי. בשער ספר האזהרות הנ"ל כתוב לאמר וז"ל אזהרות לרבינו שלמה בן גבירול ז"ל שנוהגים לאומרם כל בני הספרדים יע"א הי"ב אכ"ר בחג השבועות, נדפסו לבדם בכרך אחד עם פירוש הרשב"ץ ז"ל דבר שלא ראינו עד היום ועליו צריך לומר שהחינו, עם שמונה בבות ופירושם כפי דעת הרמב"ם ז"ל שהיו חסרים ממצוות עשה נדפסו כאן. עכ"ל. אותם שמונה בבות נדפסו שם מדף ׳ עמוד ב' עד דף ז' עמוד ב', בין הבתים וראשון ושביעי תקדש בחג ישעי ומקרא שבועי בבכורי קצירים, ויום זכרון תרועה ויום כפור תועה וסוכה וארבעה צמחים נבחרים. ועליהם פירוש מאת החכם אדהאן הנ"ל.

חכם אדהאן הפליג בספינה מתיטואן לאמשטרדם במשך מאה יום, ובמהלכם הטיל ה' רוח גדולה אל הים והאניה חשבה להשבר, ובעקבות כך תפס קולמוס בידו וחיבר את ספרו בנאות דשא דינים ומוסר והנהגות, ואתו עמו קונטרס "ישיר משה" דברי הימים של משה רבנו, מחציתו על הספינה ומחציתו על היבשה בהיותו באמשטרדם. את הספר השלים ביום כ"ב אב תצ"ה, מחרת השלמת הדפסת ספר האזהרות, והדפיסו בשלהי אותה שנה בדפוס ה"ר נפתלי הירץ לוי הנ"ל. בתוך הספר מזכיר חכם אדהאן את שמות האנשים אשר לו לאחיעזר ולאחיסמך בהיותו באמשטרדם, ואלו הם: הגביר כה"ר שלמה קוריאל ואשתו אביגיל והבחור יעקב הצרפתי והמנוח כה"ר משה די קוניא, אשר החכם אדהאן מצאו נפטר לבית עולמו. ספרו בנאות דשא חזר ונדפס כמה וכמה פעמים, באוסטרהא בשנת תקע"ט, בזיטאמיר בשנת תרי"ז, בלעמבערג בשנת תרכ"ד, ובווארשא בשנת תרמ"ה.

מעל מאה שנה לאחר מכן, הדפיס ה"ר שמואל ישראל ב"ר עזריאל לבית מולדר ז"ל את סדר המועדים כמנהג ק"ק ספרדים יזי"א. רש"י מולדר העתיק את השמונה בתים מתוך ספר האזהרות של החכם אדהאן, והדפיסם בסדר המועדים עם האזהרות. הוא לא שילב את השמונה בתים בתוך האזהרות כאילו היו חלק מהן, כדרך שהדפיסן החכם אדהאן, ואף לא באותיות קטנות יותר כדרך שנדפסו בספר מנחת בכורים (ליורנו שנת תרכ"ה דף ל'), אלא סימן כוכב אחר תיבות ויום זכרון תרועה, ושם שם לו בתחתית הגליון.

סדר המועדים הנ"ל נדפס באמשטרדם בשנת תר"ג בדפוס הגבירים בלינפנטי וחבירו די ויטא, בהסכמת חכמי ק"ק ת"ת אמשטרדם יצ"ו החכם יעקב פיראריס והחכם רפאל חיים מינדיס די סולה, והוגה על ידי ה"ר דוד ב"ר רפאל מונטיזינוס. השמונה בתים נדפסו שם בדף רי"ז עמוד ב'. הסדר המועדים חזר ונדפס ע"י המגיה הנ"ל באמשטרדם בשנת וצדק"ה

תהי"ה לנו לפ"ק היא שנת תרכ"ה, בדפוס הגביר יוסף בן אברהם בואינו די מסקיטא. ושם נדפסו השמונה בתים בדף רכ"א עמוד ב'. ומהדורא זו חזרה וצולמה על ידי הגביר דוד כהן פירירה הי"ו באמשטילפיין הסמוכה לאמשטרדם בשנת תשנ"ו.

המגיה ה"ר דוד מונטיזינוס הנ"ל הקדים פתיחה לשמונה בתים על פי דברי החכם אדהאן כי השמונה בבות משלימין את המצוות עשה כפי דעת הרמב"ם, וז"ל ודע שהאזהרות אלו הם מדעת בעל הלכות גדולות, ותרי"ג מצוות שלנו הם כדעת הרמב"ם אשר חי כמה שנים אחר בעל הלכות גדולות. והחילוקים הם ל"ב. ויקם איש חכם ונבון משורר גדול והוא הרב שמעון בר צמח, ובנה לנו שמונה בתים לישר האזהרות גם לדעת הרמב"ם. ולפי שמצינו שהרב הגדול חיד"א בספרו מורה באצבע [סימן ח' אות רכ"ז] כתב לומר המצוות בשבועות כדעת הרמב"ם, אציגה לפניכם שמונה בתים אלו, והם הם אשר נדפסו בספר האזהרות עם פירוש קצר מהרשב"ץ הנדפס באמשטרדם שנת התמים (עיין שם הגדולים ערך אזהרות). עכ"ל. וכ"כ גם הרב כתר שם טוב (חלק ד' דף 21) וז"ל והגאון חיד"א בברכי יוסף (או"ח סי' תצ"ד אות יו"ד) כתב, מנהגן של ישראל ללמוד ביום שבועות אזהרות אשר יסד מהר"ש בן גבירול או אזהרות הרב יצחק בר ראובן וכיוצא. וכבר ידוע שכל אלו אזהרות לא סלקי שפיר לדעת הרמב"ם. ולכן טוב וישר ללמוד בתרי"ג מצוות לדעת הרמב"ם ואיזה מצוות להרמב"ם. עכ"ל.

ב. והנה עינא דשפיר חזי למרן החיד"א זצ"ל בספר שם הגדולים (ח"ב אות א', פ"ה) וז"ל וראיתי באיזה ספר שהרשב"ץ הוסיף באזהרות מהר"ש בן גבירול שמונה בתים לכיון המנין שיעלה כדעת הרמב"ם. וכעת אין בידינו ספר זה הרקיע וספר פתיל תכלת למען דעת בירורן של דברים. עכ"ל. והביא דבריו בסדר המועדים הנ"ל וז"ל ויקם איש חכם ונבון משורר גדול והוא הרב שמעון בר צמח ובנה לנו שמונה בתים לישר האזהרות גם לדעת הרמב"ם. (עיין שם הגדולים ערך אזהרות). עכ"ל.

ובספר מנחת בכורים (ליוורנו תרכ"ה דף ל'). וז"ל ועתה כתבו לכם. אלו הן שמנה בתים להרשב"ץ. וכה הראני מו"ח הרב כמוהר"ר אברהם קוריאט נר"ו יאיר ספר אזהרות משפירי ספריו של הרב גאון עוזנו כמוהר"ר חיד"א זיע"א, ושם כתוב בגליון מטהרת ידי קדשו ממש וז"ל אלו הח' בתים לא חלו בס' ידים אשר בנה שלמה (הרשב"ג). שוריים במדבר במתק ודשן נאות מדב'ר העומדים ברומו. שורותיים יזהירו אזהרות מזהירות שככה לו בעולמו. ואולם תמניא אינון בתי מלכות רבן שמעון (הרשב"ץ) גדול מרבן שמו. וכך היה מונה אלה הפקודים ונמוקו עמו. דברי החיד"א ס"ט. עכ"ל.

ונמצאנו למדים כי מרן החיד"א מעיקרא הסתפק מי הוא זה אשר חיבר את השמונה בתים האם הרשב"ג או הרשב"ץ. כלומר מה פירוש לשון החכם אדהאן בשער ספר האזהרות "אזהרות לרבינו שלמה בן גבירול ז"ל עם פירוש הרשב"ץ ז"ל עם שמונה בבות ופירושם כפי דעת הרמב"ם ז"ל שהיו חסרים ממצוות עשה נדפסו כאן". אם ר"ל שהיו חסרים שמונה בבות מאזהרות הרשב"ג ממצוות עשה ונדפסו כאן ופירושם הוא כפי דעת הרמב"ם. או אם ר"ל שנדפסו כאן פירוש הרשב"ץ עם שמונה בבות שהיו חסרים ממצוות עשה לפי דעת הרמב"ם. ולבסוף הכריע ביניהם מרן החיד"א וקבע שאינם להרשב"ג והניח שהם להרשב"ץ. וכ"כ בס' זיו הזהר (דף 265 אות 2) וז"ל בשורות אלו שולל החיד"א את אפשרות כתיבת הבתים דלעיל עיי' הרשב"ג ומיחסם לרשב"ץ. עכ"ל.

אמנם רבי שאול ב"ר מוסא הכהן זצ"ל בספר נתיב מצותיך (ליוורנו שנת תר"א דף קכ"א) פקפק בזה האם לייחס את הבתים להרשב"ץ וז"ל אמר הכותב, בקצת ספרי האזהרות יש כאן תוספת שמונה בתים על מה שכתוב באזהרות שבסידורי התפילות. וראיתי כתוב בפירוש שהוא מהרשב"ץ ז"ל [דף ז':] וז"ל המצוות אשר בח' בתים אלו לא שייכי אלא בארץ

ישראל ובהמ"ק קיים, ואפשר שבשביל זה השמיט אותם הרב ר' שלמה בן גבירול ז"ל. עכ"ל. ואינם אלא דברי תימה, דהרי מצות כתיבת ספר תורה היא בכל מקום ובכל זמן ובה התחיל בח' בתים אלו. ועוד הרי מצוות רבות דלא שייכי אלא בזמן בית המקדש ובארץ ישראל ומנאם המשורר. וראיתי בשם הגדולים ח"ב [אות א', פ"ה] שכתב שבתים אלו הם מהרשב"ץ ז"ל לכוין המנין שיעלה כדעת הרמב"ם ז"ל. עכ"ל. ואנכי לא ידעתי, שהרי בפירוש שהוא בידינו שכתוב שהוא מהרשב"ץ הוא מסקל תמיד מצות רבות ממנין המשורר ומכניס אחרים תחתיהם, ומה צורך לו להוסיף מצות אלו. והדברים צריכים תלמוד אם יעלו למנין תרי"ג מצות אשר בח' בתים אלו עם המצות שייסד המשורר בשיריו לאחר סקול המצות שאינם כדעת הרמב"ם ז"ל. ואיך שיהיה, הרואה יראה מטבע לשון ח' בתים אלו ובפרט היודע משקל השירים, בעיניו יראה שמשקלם מעוות לאחר המחילה. ועוד לאחר המחילה, אין ראוי לערבב שירי משורר במנין מצות אחרות שלא עלו על לבו ולא דיבר. ואחרי ראותי שבשירי המשורר יושלם מנין המצות כדעת בה"ג בשינוי מעט, וגם הרב שם הגדולים זיע"א לא נתבררו הדברים אצלו, עיין שם מה שסיים, לפיכך לא העתקתיים. עכ"ל.

ג. והנה מה שנסתפק מרן החיד"א אם השמונה בתים הם להרשב"ג, ולבסוף קסבר שאינם להרשב"ג. באמת הדבר ברור שאין השמונה בתים להרשב"ג ז"ל. כי הלא האיתנא תני לישנא קלילא למען ירוץ קורא בו. ואילו היה הרשב"ג מייסד בתים אלו, כך היה מונה:

כתבו ספר תורה, ובארץ הקודש דירה, ורודף עבירה, להצילה מאורים.
כבש וכפל עשרון, ומשא הארון, ומלך בישורון, ומשמרת שומרים.
סקול יסקל, או שרוף המקל, הרוג וחנוק מקלקל, יתְּלָה עובד זרים.

וכן מה שנסתפק הנהיב מצותיך אם הם להרשב"ץ, באמת הדבר ברור שאינם להרשב"ץ. חדא שבספר זוהר הרקיע הקדמון אשר נדפס לראשונה בקושטא בשנת רע"ה אין זכר למו. ומהדורת החכם אדהאן הלא אינו פירוש הרשב"ץ אלא פירוש על פי הרשב"ץ. ותו, מי אשר ראה את הבית הראשון הכולל מצות כתיבת ספר תורה, ולא ראה כי הרשב"ץ בזוהר הרקיע כתב ושנה ושילש (אות ל' ואות נ"ו ואות ע"ב) שהרשב"ג באזהרות באמת שפיר מנה מצות כתיבת ספר תורה. ובר מן דין, עי' עוד להרשב"ץ בקונטרס חשבון מנין המצוות, ובין תבין כי לא יתכן כלל שהרשב"ץ יסד את אותם שמונה בתים.

ובאמת רבי כליפא בן מלכא זצ"ל בסי' כף נקי (לוד תשע"ד, אזהרות לרשב"ג ז"ל דף 123-124) הבין שלא הרשב"ג ולא הרשב"ץ הם שחיברו את השמונה בתים, אלא שהחכם אדהאן הוא שחיברם. ורק שבמקום שמרן החיד"א זצ"ל קילסן דתמניא אינון בתי מלכות, התרעם הוא עליהם וז"ל רק השמר לך ושמור נפשך פן תטעה בתקוני האזהרות שהדפיס ובלבל בעל ספר בנאות דשא, כי הוא מעשה עמי הארץ ועתיד ליתן את הדין. כי הוא מבלבל פירושי המפרשים ומוציא לעז עליהם, כי יתלו התלמידים הטעות במפרש. שא נא עיניך וראה החי' בבות שהוסיף במצוות עשה לרשב"ג שאין להם ריח ולא טעם לא ענין ולא לשון כי אם לעז ולצון. אין להאריך בנפילתם כי הם נופלים מעצמם מה שלא נעלם מכל בן דעת. עכ"ל.

אלא שאף גם זאת גלוי וידוע לכל מי שאינו עם הארץ, כי השמונה בתים והפירוש שעליהם הם תרתי דסתרי אהדדי ומאן דאמר דא לא אמר הא, ושכן עולה מתוך דברי החכם אדהאן בפירושו שבא לפרש דברי זולתו. וניתי ספר ונחזי וגלוי עינים יחזה. באופן שהשמונה בתים בודאי אינם לא להר"ש אבן גבירול ולא להר"ש בר צמח ולא להר"ש אדהאן. ועדיין צריך לידע ולהודיע מי הוא זה אשר הרם ואי זה הוא אשר הולידם כי החכם אדהאן לא הביא הדברים בשם אמרם.

ד. והנה הגאון רבי יוסף בן נאיים זצ"ל בס' מלכי רבנן (אות ו'). בערך מו"ה וידאל הצרפתי זצ"ל הב' דף כ"ט: ד"ה ואגב) כתב וז"ל ואגב יש להעיר מה שנמצא אתי באוצר ספרי ספר זהר הרקיע פירוש הרשב"ץ על אזהרות, וזה הספר היה מתחילתו למוהר"ר יעקב סירירו זצ"ל, ומצאתי בכ"י כמוהר"י הנזכר באזהרות מוהר"ש ו' גבירול ז"ל בתחילת השמונה בתים הנוספים אשר מיחסים אותם להרשב"ץ וז"ל: אלו החרוזים שישד הרה"ג נר המערב כמוהר"ר וידאל הצרפתי זצוק"ל, ובא לכאן חכם אחד מעיר תאפילאלת והוליקם לדפוס וטעה. ולה יקרא כתב ולא, ורוח כשרים כתב מוח, וגם השמיט מלת המקיל ומלת הרוג, והשמיט מלת סביבו, ונעשה פירוש על זה בטעות. כן מצאתי כתוב בכ"י מוהר"ר אליהו הצרפתי זצוק"ל.

ובסוף פירוש השמונה בתים נמצא כתוב בדפוס: ע"כ דש"א [=עד כאן דברי שלמה אדהאן], כתוב אצלם בכתב יד הנזכר: מה שכתב ע"כ דש"א שקר גמור כי הם דברי מוהר"ר וידאל הצרפתי ז"ל, כי החכם דש"א הוא שהוליקם לדפוס וקראם על שמו. (אמר המאסף, יש להליץ בעד החכם דש"א שהוא מוהר"ר שלמה אדהאן ז"ל מחבר ס' בנאות דש"א הוא המשתדל להדפיס הסי' זהר הרקיע הנז', ואין כוונתו במה שכתב דש"א שהם דבריו, כי בעלה הראשון מהספר שהדפיס פירוש הרשב"ץ על האזהרות עם שמונה בתים ופירושם כפי דעת הרמב"ם ז"ל שהיו חסרים וכו', וכוונתו בזה בודאי שמייחס השמונה בתים להרשב"ץ כמו שיחס אותם הגאון חיד"א ז"ל, וזה שכתב עד כאן רצונו לומר עד כאן המה השמונה בתים הנוספים על אזהרות מהר"ש ו' גבירול, ורשם שמו דש"א, ואין כונתו שממנו יצאו הדברים וקראם על שמו).

ומצאתי עלה אחד כתב יד ישן בכתובת יד מו"ה אליהו הצרפתי זצ"ל ובתחילתו כתוב בזה"ל מנהג בבית הכנסת של אבותי זלה"ה היו אומרים ביום א' של שבועות קודם ויום זכרון תרועה היו הקהל שותקין והש"ץ היה אומר אלו החרוזים שחיבר הרב הגדול מר קשישא אדוננו זקיננו מ"ר וידאל הצרפתי זלה"ה וכן אני נוהג, וכתב שם בעלה הנזכר השמונה בתים. ובעיר מקנאס ראיתי אזהרות שהיו למו"ה חיים טולידאנו זצ"ל מסאל, ובסוף האזהרות הנז' פי' השמונה בתים הנז', וגם הוא יחסם למוה"ר וידאל הצרפתי זצ"ל.

והגאון חיד"א זיע"א בשם הגדולים (ח"ב אות א', פי"ה) כתב וז"ל וראיתי באיזה ספר שהרשב"ץ הוסיף באזהרות מהר"ש בן גבירול שמונה בתים לכוין המנין שיעלה כדעת הרמב"ם. וכעת אין בידינו ספר זהר הרקיע וספר פתיל תכלת למען דעת בירורן של דברים. עכ"ל. ובס' נתיב מצותיך פי' האזהרות למו"ה שאול הכהן זצ"ל כתב שיש שמייחסים הבתים הנז' להרשב"ץ, והביא דברי הגאון חיד"א ז"ל הנ"ל והקשה כמה קושיות עיין שם בדבריו, והוא לא העתיקם בספרו הנז' יען שגם הגאון חיד"א לא נתחוויר הדברים אצלו.

וראיתי בספר מנחת בכורים (דף ל'). והוא פירוש האזהרות יש שם מאמר מוסגר וז"ל: ועתה וכו'. אלו הן ח' בתים להרשב"ץ. וכה הראני מו"ח הרב כמוהר"ר אברהם קוריאט נר"ו יאיר ספר אזהרות משפירי ספריו של הרב גאון עוזנו כמוהר"ר חיד"א זיע"א, ושם כתוב בגליון מטהרת ידי קדשו ממש וז"ל אלו הח' בתים לא חלו בס' ידים אשר בנה שלמה (הרשב"ג). שוריים במדבר במתק ודשן נאות מדביר העומדים ברומו. שורותיים יזהירו אזהרות מזהירות שככה לו בעולמו. ואולם תמניא אינון בתי מלכות רבן שמעון (הרשב"ץ) גדול מרבן שמו. וכך היה מונה אלה הפקודים ונמוקו עמו. דברי החיד"א ס"ט. מכאן מוכח דהגאון חיד"א זצ"ל דעת שפתיו ברור מללו שהבתים הנז' בנויים מהרשב"ץ ז"ל, שכן נמצא בכתב יד הנזכר. והאמת הוא שנעלם מהם שהמה של מוהר"ר רוי"ה זיע"א, דחזי דגברא

רבה קמסהיד על זה והוא מוהר"ר אליהו הצרפתי זצ"ל שהוא מזרע הרב הנז', ובודאי שהענין מאומת אצלו אמת וצדק. עכ"ל.

ה. והנה רבנו וידאל הצרפתי בספרו צוף דבש עה"פ בדברים (וזאת הברכה ל"ג, ג') ישא מדברותיך פירש וז"ל השני דברות ראשונות ששמענו מפי הקב"ה, ואח"כ כשנאספו אצל משה ואמרו דבר אתה עמנו צוה לנו משה מנין תור"ה. עכ"ל. ונמצא כי רבנו נקט עיקר כי מנין תרי"ג הוא מנין מדוייק. ולאפוקי מאן דאמר שמספר תרי"ג לאו דוקא, וכמ"ש בסי' תורת יעקב (סופר, סימן קצ"ד) שאין זה מוסכם שיש במכוון תרי"ג מצוות. עיין שם. וכמו כן מצאנו כי רבנו וידאל הצרפתי התעסק במנין המצוות ומוניהם, וכמ"ש בספרו צוף דבש (כי תשא ל', י"ב) כי תשא וז"ל מוני המצוות לא מנו את זאת המצוה תלויה במנין, רק נפרדת חצי שקל. עכ"ל. וא"כ לא נפלאת היא ולא רחוקה היא אם רבנו דביר בעט"ו וכתב על פנקסו השמונה בתים.

והנה גמרתי חיפוש מחיפוש בספריו של רבנו ספר צוף דבש על התורה וספר דרך הקדש על תורת כהנים, וזאת מצאתי ראיתי כי בדוכתיך סגיאין אזלי השמונה בתים לשיטת רבנו בחיבוריו, ובאיזהו מקומן של שבחיים דברי תורה עניים בשמונה בתים ועשירים בחיבוריו של רבנו. וכגון בית "וכבש אשר נפלא במנחתו כפולה" שבספרו דרך הקודש (אמור פרשה י', ז') מנה רבנו העומר וקרבו שתי מצוות, וכגון בית "עצמותיו עלי חדק להחיות רוח כשרים" שבספרו צוף דבש (כי תצא כ"א, כ"ג) חידש רבנו שתמורת הכרזה היא התליה, ועל כן תולין את המגדף שלא יעשה אדם עוד כן וחיו ולא ימותו. ועוד כהנה וכהנה כאשר ביארתי בפירוש הבתים באורך וברוחב.

ואמנם כל זה אינו כי אם לסבר את האוזן כיהודה ועוד לקרא. דהא קמן שרבנו אליהו הצרפתי זצ"ל העיד בגדלו כי רבי שלמה אדהאן בא מתאפילאלת לפאס ומשם לקח את השמונה בתים אשר היו נוהגים לאמרם בבית הכנסת של רבנו והביאם לדפוס באמשטרדם, והתרעם עליו על שלא הביא הדברים בשם אמרם, וכתב להגיה הטעויות ולתקן ההשמטות אשר נפלו במה שהעתיק החכם אדהאן וכפי ששמעו אוזניו בבית הכנסת של אבותיו. וכ"כ מוה"ר יוסף בן נאיים זצ"ל שמוה"ר יעקב סירירו מפאס ומוה"ר חיים טולידאנו מסאלי אף הם יחסו השמונה בתים לרבנו, וכאשר העד העיד בנו נינו רבנו אליהו הצרפתי זצ"ל, וחזי מאן גברא רבה דקמסהיד עליה כנ"ל. ועל כן הדבר בהיר ובריר שהשמונה בתים אינם אלא לרבנו בלא שום ספק כלל.

ו. והגאון רבי דוד עובדיה זצ"ל בס' פאס וחכמיה (ח"א דף 358 בערך רבי וידאל הצרפתי הבי') וז"ל הוא היה גם משורר ומליץ, והוא שהוסיף שמונה בתים לאזהרות רשב"ג שעל ידם מתאימות מנין תרי"ג מצוות שבאזהרות רשב"ג למנין המצוות להרמב"ם. רבים חשבו את הרשב"ץ למחברם של שמונה הבתים והיו כאלה שחשבו את רבי שלמה אדהאן מדפיסם הראשון למחברם. עכ"ל. וכן העתקתי גם אנכי במבוא למדרש רבה שהדפסתי בירושלים בשנת תשנ"ד וז"ל רבנו כביר מצאה ידו גם בחכמת השירה הפיוט והדקדוק, והוסיף שמונה בתים בחרוזים נפלאים לאזהרות המשורר רבנו שלמה אבן גבירול ז"ל, כדי לכון מנין המצוות שיעלה כדעת הרמב"ם ז"ל. עכ"ל.

אמנם בעבודה זרה (דף ה'): אמר רבה לא קאי איניש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין. וגבי הני תמניא בתי מלכות מאן דתני עד ארבע מאות שנין לא משתבש. ומחמת לשון החכם אדהאן בשער ספר האזהרות שנתן מקום לטעות, נתקיים בעולם ומלואו שבשתא כיון דעל על (פסחים דף קי"ב. ובב"ב דף כ"א.), וכסבורים הכל לומר שהשמונה בתים חיברם

הרשב"ץ, וכאילו הנה הנם להשלים מנין תרי"ג מצוות או מנין רמ"ח עשין כפי דעת הרמב"ם. עד שבסדר המועדים הפליג לומר שמספר המצוות בשמונה בתים הם ל"ב כמספר החילוקים שבין הרשב"ג והרמב"ם. ובאמת כד דייקת אין הדבר כן לא מיניה ולא מקצתיה.

ראשון הוא, מה שכתב בסדר המועדים שיש בשמונה בתים ל"ב מצוות, מסתמא כתב כן לפי חשבון ח' בתים כפול ג' דלתות וסוגר עולים מנין ל"ב חלקים. וליו ניתן להשבין שאין בהם אלא י"ג מצוות ולא יותר, ונער יספרם. כי חמשה מן השמונה בתים אין בכל אחד מהם אלא מצוה אחת. והבית השני והבית החמישי יש בכל אחד מהם שתי מצוות. ואך ורק הבית השביעי יש בו ארבע מצוות. ונמצא מספר המצוות בח' בתים י"ג בלבד.

והין שני, שאין כל השמונה בתים כולן אך ורק מצוות עשה בלבד. שהלא בבית וגבר אשר ירדוף מנה רבנו מצות לא תחוס עיניך של רודף שהיא מצות לא תעשה.

והכתוב השלישי, שבאמת אותם שמונה בתים אינם כולם כפי דעת הרמב"ם ז"ל כלל. שהרי מצות ישוב ארץ ישראל שבבית גור בארץ הקדושה, היא מצוה מן המנין לדעת הרמב"ן ואינה מן המנין לדעת הרמב"ם. וכן מצות כבש העומר שבבית וכבש אשר נפלא, היא מצוה מן המנין לדעת רבנו סעדיה גאון ואינה מן המנין לדעת הרמב"ם.

וארבעה ל'ו אשיבנו, אם החילוקים שיש בין הרשב"ג ובין הרמב"ם הם מספר ל"ב או מספר אחר, אמרתי אספריה והיא רחוקה ממני. ברם זאת מצינו ראינו כי באמת אותם שמונה בתים אינם משלימים כלל לא מנין רמ"ח עשין וכל שכן לא מנין תרי"ג מצוות לדעת שום מרבתינו מוני המצוות. והכל עורבא פרח.

ונמצא שבאמת התמיה עדיין במקומה עומדת: מה ענין מצוות אלו. ומה ענין מצוות אלו דוקא יותר משאר מצוות אשר השמיט הרשב"ג. וביותר, מדוע לא קבע להם רבנו מקום אחר רמ"ח מצוות עשה שייסד הרשב"ג, קודם הסיום אלה מצותי ואלה חקותי ואלה תורותי, ותשם בסוף מילתא נקט. וכבר תמה על זאת התיב מצותיך הנ"ל (באות ב') וז"ל מה צורך לו להוסיף מצות אלו. ואיך שיהיה, הרואה יראה מטבע לשון ח' בתים אלו ובפרט היודע משקל השירים, בעיניו יראה שמשקלם מעוות לאחר המחילה. ועוד לאחר המחילה, אין ראוי לערבב שירי משורר במנין מצות אחרות שלא עלו על לבו ולא דיבר. עכ"ל.

והנה מה שכתב התיב מצותיך על מטבע לשון השמונה בתים ומשקלן, קורא אני עליו מ"ש הצפנת פענח בהערותיו על הרשב"ץ (זו הזוהר דף 272 מ"ע אות ב') וז"ל מלכותא בלא תאגא לומר ולכתוב זה על המשורר הנפלא הזה. עכ"ל. אך מה שכתב שאין ראוי לערבב שירי משורר, באמת צריך תלמוד מדוע הביאם רבנו אל תוך ביתו של חבירו, ולא עוד אלא שקבע להם מקום בין המועדים, בין הבתים וראשון ושביעי תקדש בחג ישעי ומקרא שבועי בבכורי קצירים, ויום זכרון תרועה ויום כפור תועה וסוכה וארבעה צמחים נבחרים.

ולא אכחד כי מריש עלה במחשבה לפני שמא באמת השמונה בתים אין מקומם אלא לבסוף אחר רמ"ח מצוות עשה, קודם הסיום אלה מצותי ואלה חקותי ואלה תורותי תמימים וישרים. ולכך התחיל המשורר במצות כתיבת ספר תורה לפי שהיא האחרונה לסדר תרי"ג מצות, וכאשר מנאה החינוך במצוה תרי"ג, והיא הראשונה להשלימה על פי סדר ספר המצוות להרמב"ם (מ"ע י"ח), וכונתו היתה לספח השמונה בתים אחר מנין מצוות עשה שייסד הרשב"ג, שלא לערבב שירי המשורר.

אלא דקושטא דמילתא הכי הוה מעשה רב, וכמבואר בדברי המלכי רבנן הנ"ל (באות ד') וז"ל ומצאתי עלה אחד כתב יד ישן בכתיבת יד מו"ה אליהו הצרפתי זצ"ל, ובתחילתו כתוב

בזה"ל מנהג בבית הכנסת של אבותי זלה"ה היו אומרים ביום א' של שבועות קודם ויום זכרון תרועה היו הקהל שותקין והש"ץ היה אומר אלו החרוזים שחיבר הרב הגדול מר קשישא אדוננו זקיננו מ"ר וידאל הצרפתי זלה"ה וכן אני נוהג, וכתב שם בעלה הנזכר השמונה בתים. עכ"ל. ומשמע שרבנו עצמו יסד לאמרם דוקא שם.

ז. ואשר אני אחזה לי על כל דברי האגרת הזאת מה ראה רבנו על ככה, כי באמת רבנו זי"ע כיון למיפק השלש עשרה מצוות דרבנן שמנה הרשב"ג ז"ל, ולמיעל בחריקוהו שלש עשרה מצוות דאורייתא, להשלים בהם מנין רמ"ח מצוות עשה. וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בהקדמה לספר המצוות, שאין ראוי למנות בכלל הזה המצוות שהן מדרבנן, והאזהרות רבות המספר המחוברות אצלנו בארץ ספרד נמשכו כולם אחר דברי בעל הלכות גדולות בזה. עיין שם. ובאמת זהו פשר ופטר דברי החכם אדהאן בשער ספרו "אזהרות לרשב"ג ז"ל – עם שמונה בבות כפי דעת הרמב"ם ז"ל שהיו חסרים ממצוות עשה". כיון בזה לדברי הרמב"ם (שורש א') וז"ל השרש הראשון שאין ראוי למנות בכלל הזה המצוות שהן מדרבנן. דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבאורו, כי אחר שהיה לשון התלמוד שש מאות ושלש עשרה מצוות נאמרו לו למשה בסיני, איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין. אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצוות עשה, וכן מאה ברכות בכל יום ונחום אבליים ובקור חולים וקבורת מתים והלבשת ערומים וחשוב תקופות ושמונה עשר יום לגמור בהן את ההלל. עכ"ל.

וני"ל כי אירע לו לרבנו מה שאירע לי אני מיוצאי חלציו בשבועות תשס"ה, כאשר דיברתי לאמר בהקדמתי לקובץ שירה חדשה (בריססל תשע"ב דף י') וז"ל והנה בשנת תשס"ה בא מרן הראשון לציון הגאון רבי אליהו בקשי דורון שליט"א מירושלים לבריססל לסיבה, ונועדתי עמו לדון אודות עלובה אחת אשת גר בליעל מסורבת גט. והיה עמו במחיצתו חתנא דבי נשיאה הרה"ג רבי דוד אברהם שליט"א. ואחרי שעמדתי מאצל הרב ישבתי ודיברתי עם חתנו מן המנין מענין לענין עד אשר דיברנו על דבר שמונת החרוזים שנוספו לאזהרות המשורר רבנו שלמה אבן גבירול ז"ל, וצידדתי לו מה שכתב בספר מלכי רבנן על דברי מרן החיד"א זצ"ל בזה. ובמעמד זה עמד משתאה, ואמר לי כי אשתקד הוציא לאור (על ידי הוצאת פלדהיים, ירושלים תשס"ד) ספר אזהרות הרשב"ג ז"ל עם פירוש זוהר הרקיע להרשב"ץ ז"ל ועליו פירוש זיו הזוהר, ובסופו (עמודים 263-265) שמונת החרוזים, ושם הביא גם הוא (עמוד 265 הערות 1-2) את דברי מרן החיד"א זצ"ל שיחסם להרשב"ץ ז"ל ואת דברי המלכי רבנן שאינם אלא לרבנו וידאל הצרפתי זיע"א, ולאות ידידות והערכה ישלח לי ספר אחד. וכך הוי, שקיבלתי על ידי הדואר את הספר ביום תענית אסתר תשס"ה. ולקראת שבועות, לקחתי עמי את הספר מאנטווערפן לבריססל, ואחר סעודת יום טוב ישבתי והגיתי באזהרות הרשב"ג ז"ל עם הפירושים שעליו. וכאשר הגעתי לאות נ"ב "והעומר לנהל, ונר שבת יהל, ופרשת הקהל, ושופטים עם שוטרס", עלץ לבי אף רוחי בקרבי ונכספה וגם כלתה נפשי לחבר גם כן איזה פיוט להיות חלקי עם רבנו הרשב"ג ז"ל ומשוררי ישראל, ואחר תפילת מנחה האיר ה' את עיני וחיברתי פיוט יצ"ב נ"ר הבית ליהל בס"ד. עכ"ל.

וכרגיע נראה לי בביית, כי כאשר רבנו ישב והגה באזהרות הרשב"ג בשבועות והגיע לבית "והעומר לנהל ונר שבת יהל" הרגיש שנים שהם אחד, שהעומר וקרבו הם שתי מצוות (כנ"ל באות ה') וחסר מן הספר, ושהדלקת נר שבת אינה אלא מצוה דרבנן ונכתב בספר, ואמר עולם הפוך ראיתי, ועלץ לבו אף רוחו בקרבו ונכספה וגם כלתה נפשו לחבר השמונה בתים להמר השלש עשרה מצוות דרבנן אשר מנאם הרשב"ג בשלש עשרה מצוות דאורייתא, להשלים מספר רמ"ח מצוות שהן מן התורה, ולהיות חלקו עם רבנו הרשב"ג ז"ל וכנ"ל. ומעשה אבות סימן לבנים (תנחומא לך לך סימן ט').

ח. והאיר ה' את עיני ואראה כי באמת כל השמונה בתים ושלוש עשרה המצוות אשר בהם, וגם לרבות קביעות מקומם בין המועדים, כולם במחשבה תחילה נקט להו רבנו והושיבם במקום הראוי להם, והין מוקדם ומאוחר בתורה ויש סדר למשנה. וזה החלי בעזר צורי וגואלי.

הנה הרשב"ג ז"ל יסד זוג בתים על המועדים פסח ושבועות וראש השנה ויום כיפור סוכות וארבע מינים (מ"ע אותיות מ"מ-מ"א) וז"ל וראשון ושביעי תקדש בחג ישעי ומקרא שבועי בבכורי קצירים, ויום זכרון תרועה ויום כפור תועה וסוכה וארבעה צמחים נבחרים. וכאשר קבצם כעמיר גורנה הבעל הלכות גדולות על פי המקרא בויקרא (אמור פרק כ"ג) אשר שם נקבצו באו יחדיו. והרגיש רבנו כי מצות העומר וקרבתו ומצות ספירת העומר אשר מקומם שם אצל פסח ושבועות קודם ראש השנה ויום כיפור סוכות וארבע מינים, לא יסד הרשב"ג שם, אלא יסד במקום אחר והעומר לנהל ונר שבת יהל (באות נ"ב), והעומר לספור (באות ס"ז).

והנה הבעל הלכות גדולות לא מנה אלא מצות ספירת העומר ולא מנה מצות העומר וקרבתו, ונראה הימנו כי לדעתו אינם אלא מצוה אחת ובה חלקים הרבה. אבל הרשב"ג תנא ופליג עלה בחדא, ומנה והעומר לנהל והעומר לספור שתי מצוות. והנה רבנו לשיטתו שהעומר וקרבתו הם שתי מצוות כנ"ל (באות ה'), הרגיש שלא יסד הרשב"ג אלא "והעומר לנהל" מצוה אחת ולא יסד העומר וקרבתו שתי מצוות. ומענין לענין באותו ענין עין ליו ראתה שלא יסד הרשב"ג (מ"ע אות נ"ז) אלא "ומקרא בכורים" מצוה אחת וכאשר מנאה הבה"ג, ועל כן רבנו לשיטתו שגם הביכורים וקרבתם הם שתי מצוות, יצבם ויסדס יחד בבית "וכבש אשר נפלא", והניחו למשמרת סמוך ונראה לשכנו הקרוב אליו "ומקרא שבועי בבכורי קצירים".

והנה בית "והעומר לנהל" פתח ב"והעומר לנהל ונר שבת יהל" וסיים ב"ופרשת הקהל ושופטים עם שוטרים". והנה סוגר הבית "ושופטים עם שוטרים" יסדו הרשב"ג על פי המקרא בדברים (ט"ז, י"ח) שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך ושפטו את העם משפט צדק. ומכאן יסד רבנו זוג הבתים "ושפטו עם צדק" ו"סקול יסקל", שהם רצף ארבע מיתות בית דין שמנאן הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע רכ"ו עד מ"ע רכ"ט), ומצות תלית המגדף שסמכן שם אחריהן (מ"ע ר"ל). והפך סדרו של הרמב"ם שהקדים ארבע מיתות בית דין לתלית המגדף, כדי להקדים לחמשתן לשון "ושפטו עם צדק".

והנה אחר ומאוחר שהחסיר רבנו מצות עשה של תלית המגדף שמנאה הרשב"ג בין מצוות לא תעשה (ל"ת אות ס"ד), והחזיר אותה למקומה בין מצוות עשה, זאת היתה לסיבה שיסד רבנו בית "וגבר אשר ירדוף", לחזור ולהשלים מאידך גיסא מנין שס"ה במצות לא תחוס עיניך שהחסירה הרשב"ג ממצות עשה של וקצותה את כפה אשר מנה (מ"ע אות ע').

והנה מכאן שוב יסד רבנו זוג הבתים "גור בארץ הקדושה" ו"לצדק ימלך מלך". כי בית "גור בארץ הקדושה" אחת היא עם כת הקודמין "ומקרא שבועי בבכורי קצירים" "וכבש אשר נפלא וכו'", כדתנן בכלים (פ"א מ"ו) ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, ומה היא קדושתה, שמביאים ממנה העומר והבכורים ושתי הלחם מה שאין מביאים כן מכל הארצות. ובית "לצדק ימלך מלך" ובית מקדש מלך" הוא שכנו הקרוב אל ביתו בית "גור בארץ הקדושה", לשיטתו בספרו צוף דבש דברים (שופטים י"ז, י"ד-ט"ו) וז"ל כי תבוא אל הארץ מיד תשים עליך מלך, כי היא המצוה הראשונה שנצטוו מהג' במסכת סנהדרין (דף כ'): שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה. והקדימן ושייכן לראשונות, לפי שאין דנין דיני נפשות אלא בפני הבית והוא שיהיה

בית דין הגדול שם בלשכה שבמקדש, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל (ה' סנהדרין י"ד, י"א). ואשר על כן הקדים רבנו בית "וגבר אשר ירדוף" וקבעו לפני בית "גור בארץ הקדושה" ולא קבעו לפני "ושפטו עם צדק" ולא אחרי "סקול יסקל".

ולבסוף שוב יסד רבנו עוד זוג בתים אשר יש בהם בכדי שיעשו כל השמונה בתים אגודה אחת ויש בהם כדי לסמוך את כל השמונה בתים אצל "ומקרא שבועי בבכורי קצירים". והם בית "ועתה כתבו לכם" למצות כתיבת ספר תורה ובית "סביבו משרתים נפלאו" למצות משא הארון בכתף, שהן פרשיות מחוברות, כדאמר בבבא בתרא (דף י"ד. וע' צוף דבש תרומה כ"ה, י") ספר תורה שכתב משה היה מונח מצד הארון, שנאמר (וילך ל"א, כ"ו) לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'. ופתח ב"ועתה כתבו לכם" לפי ששבועות זמן מתן תורתנו ויש לו מקום אצל "ומקרא שבועי בבכורי קצירים". וסיים ב"סביבו משרתים נפלאו", שלא לדחות ממקומו "וכבש אשר נפלא", ושלא לסיים ב"יחנק רוח אסירים", וכדי לנעוץ סופו לתחילתו. והדברים שמחים כנתינתן מסיני.

ט. ועתה הבט וראה ותמצא שרבנו יסד כל השמונה בתים שנים שנים. כי ו' מתוך הח' בתים הם ג' זוגות, ולא ברא יחידי אלא בית אחד, ובית זה זיווגו עם בית אחר אשר בו כלל זוג א', שהוא דומה ואינו דומה לג' זוגות של ו' בתים אחריו. כי הנה הבתים ושפטו עם צדק וסקול יסקל הם זוג אחד, וכן הבתים גור בארץ הקדושה ולצדק ימלך מלך הם זוג אחד, וכן הבתים ועתה כתבו לכם וסביבו משרתים נפלאו הם זוג אחד. ובית וגבר אשר ירדוף אין לו בן זוג, אלא שהסמיכו רבנו לבית "וכבש אשר נפלא" הכולל בו זוג, ודומה ואינו דומה לג' זוגות של הו' בתים הנ"ל.

ולדידי חזי לי כי רבנו עשה כן בחכמה בדעת ובמזמה עפ"ד הרמב"ן בפרשת המועדים דמעיקרא, עה"פ (ויקרא כ"ג, ל"ו) שבעת ימים תקריבו אשה לה' ביום השמיני מקרא קודש יהיה לכם עצרת היא וז"ל על דרך האמת, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, ויום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג, וכנסת ישראל היא בת זוגו שנאמר (שמות כ', י"א) ואת הארץ, והנה היא שמינית. עכ"ל. והוא פלא גדול. ומענין לענין באותו ענין אקבע כאן ידיעה אחת בתורתו של רבנו, והוא כי רבנו רגיל על לשונו תמיד לומר דבריו דרך צמד וכפל. דוק ותשכח.

ובר מן דין נ"ל עוד שלכך סיים רבנו השמונה בתים בתיבות להדרת דורי דורים, על דרך שסיים הרשב"ג ז"ל האזהרות (ל"ת אות קנ"ו) לשמש בחדרים, וכתב הרשב"ץ בזוהר הרקיע (שם) וז"ל בחדרים הם חדרי בית המקדש העזרה וההיכל ולפני ולפנים. ויש קורין בהדרים, וקרא המקדש הדרים לפי שהוא בנין מפואר. עכ"ל. ובכן גם ברי לי הדבר כאחותי כי השמונה בתים שלמים הם אתנו כמות שהן ולא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דיבר, ואין כאן חסר או יתר. ועתה אתה הראת לדעת כי הבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה והכל בכתב מיד רבנו עליו השכיל. והכל כפתור ופרח בס"ד.

י. והשתא נהדר אנפין למה שכתב הנתבי מצותיך הנ"ל (באות ו') וז"ל מה צורך לו להוסיף מצות אלו. ואין ראוי לערבב שירי משורר במנין מצות אחרות שלא עלו על לבו ולא דיבר. עכ"ל. הנה מי יגלה עפר מעיני הנתבי מצותיך שתמיהתו מתיישבת בחברתה, שלכך הוסיף רבנו י"ג מצוות אלו להשלים בהם מנין רמ"ח עשין דאורייתא, שאין ראוי למנות בכלל הזה המצות שהן מדרבנן כנ"ל (באות ז'), על דרך רב סעדיה גאון ז"ל בפתיחה לאזהרות "את ה' אלהיך תירא" (סדור רס"ג ירושלים תשכ"ג דף קנ"ו) וז"ל ומצאתי שאנשי דורנו רגילים שיאמרו להם במוסף עיקרי תרי"ג המצוות אשר צוה ה' יתברך את בני ישראל בחיבור

המתחיל "אתה הנחלת". ובדקתי אותם ומצאתי שאינם מכילים תרי"ג בשלמות. וראיתי לשים חיבור אחר במקומם. עכ"ל. וכבר כתבו התוספות בב"ב (דף קמ"ה: ד"ה ואין) ובמכות (דף ג': ד"ה איכא) שרבנו אליהו הזקן (באזהרות אמת יהגה חכי) יסד זמן עשר כי ילונו בחצי ימיו יעזבנו, כמאן דאמר שביעית משמטתה. והגיה רבנו תם זמן עשר כסף כי ילונו ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו, כמאן דאמר אין שביעית משמטתה. עכ"ד. ואם הגאונים והראשונים לא חששו לערבב אזהרות משוררים בחזרת הש"ץ של מוסף שתקנוהו אנשי כנסת הגדולה, ורבנו תם לא חשש להגיה האזהרות שיסד רבנו אליהו, א"כ לשלב השמונה בתים עם אזהרות הרשב"ג להשלים בהם מנין רמ"ח כנתינתן מסיני אפילו לכתחילה שפיר דמי. וסימנך (משפטים כ"א, ל"א) או בן יגח או בת יג"ח כמשפ"ט הזה יעשה לו.

ואף על פי כן צא ולמד מה היתה מדתו של רבנו הקדוש, שבחר בכמה מצוות מענין עומר וביכורים ומתן תורה והניחם שם אחרי "ומקרא שבועי בבכורי קצירים" בבחינת ופניהם איש אל אחיו (וכנ"ל אות ח'), ולא שלח ידו במלאכת רעהו להרוס הבנין ולבנות המנין. וזאת ועוד אחרת, כי בבית מדרשו של רבנו היו כל הקהל אומרים האזהרות הכל יחד, ובהגיע תור השמונה בתים היו הקהל שותקין, ורבנו עצמו שהיה שם שליח צבור קבוע הוא לבדו היה אמרם וכנ"ל (סוף אות ו'). והכל מפני כבודו של רבנו שלמה אבן גבירול ז"ל.

ודבר הלמד מבנינו כי לדעת רבנו יש להניח להם לישראל אשר נהגו לקרוא האזהרות אשר יסד הרשב"ג ואע"פ דלא סלקי שפיר לדעת הרמב"ם, ובלבד שיהיו קורין מספר רמ"ח מצוות עשה ומספר שס"ה מצוות לא תעשה הכתובים בספר תורת משה. ונראה שטעמו ונימוקו עמו שמנין תרי"ג אין לדבר סוף ומי גבר אשר יבוא ויכריע ביניהם. ומנין תרי"ג יהא מונח עד שיבוא אליהו ואתו עמו רבי שמלאי והיום ידרשנו לטובה. ודלא כמ"ש הרב כף נקי (אזהרות לרשב"ג ז"ל דף 123) וז"ל והמדקדקין נהגו לקרות סדר המצוות להרמב"ם ולא סומכים על קריאת האזהרות לרשב"ג, כי הם על דעת בה"ג, וגם אזהרות לריב"ר כולם הלכו בשיטת בה"ג, שלדעת הרמב"ם ז"ל יחסרו לו מצוות ויותר מצוות דלא שייכי. ואלו אנו שומעין כאילו קול מן השמים הלכה כמותו. עכ"ל.

יא. ואלה הם השלש עשרה מצוות דרבנן אשר מנאם הרשב"ג ז"ל :

- א) **שחרית וערבית.** באזהרות (אות י"ב) יסד להתפלל יום יום ערבים ושחרים. ועי' לרבנו בספרו צוף דבש (כי תבוא כ"ו, ט"ז) בשם העקידה (שם שער צ"ח). עיין שם.
- ב) **מאה ברכות.** באזהרות (אות י"ז) יסד ומברכות תצמיד מאת הנגמרים.
- ג) **הלל.** באזהרות (אות י"ט) יסד וההלל תגמור בימים נספרים.
- ד) **לפייס עני בדברים.** באזהרות (אות כ') יסד ותלוה דל – ודך, תפייס בדברים. ועי' לרבנו בספרו צוף דבש (בהר כ"ה, ל"ה) והחזקת בו בדברי פיוס.
- ה) **גמילות חסדים.** באזהרות (אות כ"ה) יסד והדלים תרחם. ומנה כן ע"פ הבעל הלכות גדולות אשר מנה "לגמול חסד". ויסד כן ע"פ שבת (דף ק"ד). גימ"ל דל"ת גמול דלים. ועי' זוהר הרקיע שם.
- ו) **ביקור חולים.** באזהרות (שם) יסד והחולים תשיחם.
- ז) **ניחום אבלים.** באזהרות (שם) יסד והאבלים תנחם. ועי' להרמב"ם (הלי אבל פיי"ד ה"א) וז"ל מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים ולהתעסק בכל צרכי הקבורה לשאת על הכתף ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור וכן לשמח הכלה והחתן ולסעדם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור. אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות. עכ"ל.

- ח) **עונג שבת.** באזהרות (אות כ"ח) יסד לענג יום מנוחה.
- ט) **מדת הענוה.** באזהרות (אות ל"א) יסד ותמה וענוה. ויסד כן על פי הבעל הלכות גדולות אשר מנה "להיות תמים" ומנה "הוי שפל רוח". והיא משנה באבות (פ"ד מ"ד ומ"י). ועי' זוהר הרקיע שם.
- י) **קידוש על היין.** באזהרות (שם) ויין קידוש וחדוה. ומה שיסד חדוה, הוא ע"פ הבעל הלכות גדולות שמנה "ושמור שבת ושמחת שבת ועינוג". ושמחה זו לדעתם מצוה דאורייתא, וכמ"ש בספרי (בהעלותך פסקא ע"ז) וביום שמחתכם (שם י', י"א) אלו שבתות. ועי' זוהר הרקיע שם.
- יא) **חנוכה.** באזהרות (אות נ"ה) יסד ונר חנוכה להעלות.
- יב) **נטילת ידים.** באזהרות (אות נ"ו) יסד וגם להיות קדושים. ויסד כן ע"פ הבעל הלכות גדולות אשר מנה והתקדשתם והייתם קדושים. וא"כ אין כונתו על קדושים תהיו (ויקרא י"ט, ב') או על קדושים יהיו (שם כ"א, ו') אלא על נטילת ידים, וכמ"ש הרשב"ץ בזוהר הרקיע (שם) שלהיות קדושים היינו נטילת ידים, וכמ"ש בברכות (דף נ"ג) תנא (שמיני י"א, מ"ד) והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים. עיין שם.
- יג) **פורים.** באזהרות (אות ס"ט) יסד ויבום נעזבת ואגרת פורים. ויסד כן ע"פ הבעל הלכות גדולות שמנה מקרא מגילה. ועי' בהערות האדר"ת זצ"ל (שם דף 318) שהגיה ויבום נעזבת ואגרת פטורים. אלא שבאמת הבעל הלכות גדולות השמיט קידושין וגירושין ומנה מקרא מגילה. ואלמלא הלך הרשב"ג בעקבות הבה"ג מקום היה להגיה (שם אות ע') וחלוץ ורוקת ואשה נתקת.

יב. והנה החכם רבי שלמה אדהאן זצ"ל זכרה לו אלהי לטובה על אשר הביא את השמונה בתים לדפוס מפאס לאמשטרדם לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל ובכך הצילם מתהום הנשיה, ואף השתדל מאד לפרשם, אלא שבמחילה מכבודו ברוב דבריו לא נגע ולא פגע ולריק יגע. ואחריו, הנה בספר מלכי רבנן הנ"ל כתב וז"ל ובעיר מקנאס ראיתי אזהרות שהיו למו"ה חיים טולידאנו זצ"ל מסאלי ובסוף האזהרות הנז' פירש השמונה בתים הנזכרים. עכ"ל. אלא שפירושו לא בא לידינו ולא ידענו המעט הוא אם רב. ואחריו הכין לבבו לדרוש את תורת ה' ידידי הגאון רבי דוד אברהם שליט"א חתן הראשון לציון הגר"א בקשי דורון זצ"ל הנ"ל, אשר הדפיס את אזהרות הרשב"ג ועליו ספר זוהר הרקיע להרשב"ץ עם הערות והארות בשם זיו הזוהר כנ"ל (באות ז'). ושם (דף 263 ודף 264) הדפיס את השמונה בתים עם פירוש משלו כיד אלהיו הטובה עליו. ודבר המלך ודתו מצא כדי מדתו. אלא שמקום הניח להוסיף עליו כהנה וכהנה. ואחת הנה ואחת הנה לא דיבר נכונה. וכל כך למה, כי רבנו רב גובריה כחד מקמיא ומאד עמקו מחשבותיו, ואורייתא ושמעתתא דמי ליה כמאן דמנח בכיסיה, ולית נגר ולא בר נגר דיפרקינה. ואף גם זאת שבמהדורת החכם אדהאן השתרבו כמה טעויות סופר וכמה טעויות הדפוס, ונוסף גם הוא כמה שיבושים בניקוד התיבות, ועל אחת שתקנו הבאים אחריו קלקלו שתים, עד שבכמה מקומות היו דברי רבנו כדברי הספר החתום וכמו זר נחשבו עד שהיו חכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל.

צא ולמד מה אירע לו לרבי כליפא אשר העיז פניו כדי קליפה לומר שהח' בבות אין להם ריח ולא טעם (כנ"ל אות ג'). ועצור במילין לא אוכל ואדברה בצר רוחי כי באמת מה שלא מצא בהם טעם וריח הדין עמו, דבאתר דזקוקין דנורא מאן מעייל בר נפחא לתמן, ופשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה, וכמ"ש בירושלמי (פאה פ"א ה"א) ואם ריק הוא – מכס (האזינו ל"ב, מ"ז).

ומצאתי לו חבר חובר חבר והוא נער בער קורא לרבותיו חבר שחיבר מאמר בענין השמונה בתים הכי קרא שמו "הנוספות של ר' שלמה אדהאן מתיטואן לאזהרות רשב"ג", ופרסמו ב"ברית - כתב העת של יהודי מרוקו" (מספר 29 - קיץ תש"ע עמודים 28-21), שכתב (שם אות ג') וז"ל רמתן הירודה של ח' הבבות הלשונית והפואטית והפירוש העילג הנלווה אליהן אינם יכולים להיות פרי עטו של הצרפתי, שעליו המליץ חיד"א (שם הגדולים דף י"ח ערך וידאל הצרפתי) "ודבריו בקיצור מופלג וצריכים עיון ועומק ואחר כך יטעום המעיין מחכמתו כי רבה". ומסיק וז"ל היפוכם של המעלות שמנה רבי כליפה בן מלכא בשירי בן לביא ובקינה "אשר עדתי" נמצא בח' הבבות שר' שלמה אדהאן הוסיף מדעתו, ורק הוא. עכ"ל. ואשוקא דינוקא בשוקא מה אומר ומה אדבר, מה לתבן את הבר ומה לשמונה בתים אצל תשב"ר.

ויען וביען כי ראיתי כי לא ידע איש את גבורתו באין מבין, על כן אזרתי כגבר חלצי ועיינתי והעמקתי בדברי רבנו בעמל ויגיעה ברתת ובזיע. ודרשתי וחקרתי לברר מקחו של צדיק עד מקום שידי מגעת. ודרשתי כתרי אותיות ונקד"ים ותלא"ים עד מקום שידי מגהית. ודרשתי סמוכין כבועז ויכין למחברות הכין אשה אל רעותה פוגעת. וזכותו היא שעמדה לי שנתחורו כל דבריו כשמלה בס"ד. וראה ריח שלמותו כריח לבנון וטעמו כדבש וחלב תחת הלשון. ואם כלום הגענו לסוף דעתו של רבנו. הורוני ואני אחריש ומה שגיתי הבינו לי. אם לא על שכמי אשאנו אענדנו עטרות לי.

יג. והחילותי בלימוד השמונה בתים בחמישי בשבת שני ימים לחדש סיון תשפ"א, הוא יום שהשלים בו רבנו הרשב"ץ ז"ל את ספרו זוהר הרקיע על האזהרות, ויום שבו עלה למרום אבי מורי ה"ר עמרם ב"ר מאיר צרפתי זצ"ל וכבו המאורות. ומן אז והלאה בכל יום ויום שכנתי וישבתי לפני חצר רבנו לדעת את שלום הבתים ומה יעשה בהן, וגם בלילה שירו עמי ולא שכב לבי (מלבד אותם עשרים יום שהיינו בלוקוב בפולין למקום תור"א גולין). ולא זזתי משם עד היום הזה אשר בחמלת ה' עלי זכיתי לברך על המוגמר ברוך שבחר בו ובמשנתו וברוך שחלק מחכמתו, ברביעי בשבת חמשה ימים לירח אב תשפ"א, יומא דהילולא של אשת חיל אמא של מלכות מרת פראנקה זצ"ל אשת חבר לרבנו וידאל הצרפתי השני זי"ע מחבר השמונה בתים.

ואמרתי לקרא לקונטרס זה בשם "משקוף הבתים" כי גם פה לא עשיתי מאומה כי אם לנטות הוילון אשר היה תלוי על משקוף הבתים ויורד וסותם עד למפתן ועד למזוזות, ומאליו זרח אורו של רבנו מבפנים לבחוץ, וניתנה רשות להשקיף בעד החלון אל תוך הבתים השקפה לטובה. וגם כי בקרבו ישים אור ב'ו שם מחברו ומפרשו, כי משקו"ף הבתי"ם עולה בגימטריא רב"י וידא"ל יוס"ף בנימי"ן ב"ן עמר"ם.

ואסיים בפתיחתו של רבנו לספרו דרך הקדש על תורת כהנים וז"ל אמר וידאל הצרפתי, י"אמרו הימושלים ויכן ה'תמו, כי אשר אל שלחן ערוך יבא לא יערך ולא ידע ערך טורח שטרח בעל הסעודה ואת טובו. אמנה טרחתו ויגעתי לדעת אן מקום מוצא הברייתא ותחנותה בתלמוד, ולתור ולבקש דברי רש"י עליה, כי מבלעדי זה היה ספר זה כדברי הספר החתום. ואני בד' אצפה יהיה בעזרי ותהי משכורת שלמה לפניו. עכ"ל. ובכן יהי רצון שזכותו של רבנו אשר עסקתי בתורתו וצהר פתחתי לתיבתו יעמוד לי ולביתי ולכל צאצאי כי לא ימוש ספר התורה הזה מפינו לעולם ועד. אכ"ר.

יוסף בנימין ב"ר עמרם צרפתי

משקוף הבתים

פירוש השמונה בתים, מאתי יוסף בנימין צרפתי

בית א: וְעֵתָה כָּתְבוּ לָכֶם, בְּסֵפֶר תּוֹרַתְכֶם, פֶּן יִשְׁכַּחוּ בְּנֵיכֶם, וְאִין הָעַם מִפִּירִים.

מצות כתיבת ספר תורה. והוא ממקרא שכתוב (דברים ל"א, י"ט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת. ובסנהדרין (דף כ"א:) אמר רבה אף על פי שהניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לאדם לכתוב משלו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת. ומנאה הרמב"ם (מ"ע י"ח) והחינוך (מצוה תרי"ג). ולדעת הרשב"ץ ז"ל בזהר הרקיע באמת מנאה הרשב"ג ז"ל באזהרות (אות ל') ותלמיד שעשועים להדר ולהנעים לדעת הקורין ותלמוד שעשועים בוא"ו. או באזהרות (אות נ"ו) להנעים חמשים. וכ"כ עוד הרשב"ץ בזהר הרקיע (מ"ע אות ע"ב) ומשנה למושלים, וז"ל וכבר כתבתי מצוה לכל ישראל לכתוב ספר תורה לעצמו. עכ"ל.

והנה הרשב"ץ ז"ל פירש בית (שם אות כ"ג) היה לְשֵׁב עֵינוּ לְשַׁכּוֹל וְלִשְׁנוּ וְתִקּוּם מִפְּנֵי וּפְנֵי נְהַדְרִים, על קימה והידור לחכמים ולזקנים שהיא מצות עשה באה במנין ונזכר בקידושין (דף ל"ב:). ולשכלו היינו ליניק וחכים, ולשניו היינו לזקן אשמאי. עיין שם. אמנם באמת הבעל הלכות גדולות מנה אותם שתי מצוות וז"ל לקום מפני שיבה. ולהדר פני זקן. וא"כ יש לפרש בית היה לשב עניו בזקן אשמאי למצות מפני שיבה תקום (קדושים י"ט, ל"ב). ובית ותלמיד שעשועים להדר ולהנעים ביניק וחכים למצות והדרת פני זקן (קדושים שם). ותלמיד שעשועים פירושו תלמיד חכם הלומד תורה. ויסד כן הרשב"ג עפ"ד הבה"ג (בהקדמתו לתרי"ג מצוות) וז"ל א"ר הונא בשם ר' שמעון בן לקיש, שני אלפים שנה קדמה תורה לבריאתו של עולם שנאמר (משלי ח', ל') ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום. והא קמן שהתורה מכונה שעשועים. וכן מבואר מדברי רבנו בפירושו אמרי יושר על המדרש (ב"ר א', א'. וע' בס' קול אליהו הצרפתי בראשית דרוש א').

והשתא הרשב"ץ ז"ל לשיטתו שפירש היה לשב עניו ליניק וחכים ולזקן אשמאי, הוכרח לפרש ותלמוד שעשועים להדר ולהנעים בוא"ו על מצות כתיבת ספר תורה, או ותלמיד שעשועים להדר ולהנעים ביו"ד על (אבות ד', י"ב) יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. ועל כן נטה לדעת הקורין בוא"ו, מפני שלחבב תלמיד היא מדה מעולה אך אינה מצוה נכנסת במנין. אבל רבנו תנא ופליג, ועין ל'ו ראתה שבאמת הבעל הלכות גדולות לא מנה כלל מצות כתיבת ספר תורה. ועין לו ראתה שבאמת הבעל הלכות גדולות מנה לקום מפני שיבה ולהדר פני זקן שתי מצוות. ומפרש בית היה לשב עניו לזקן אשמאי ובית ותלמיד שעשועים ביניק וחכים כנ"ל. ואינו ענין כלל למצות כתיבת ספר תורה. והכי נמי דלת להנעים חמשים אינו ענין לכתיבת ספר תורה, ופירושו לשלם ה' חומשים וכמ"ש הרשב"ץ שם. ועל כן שפיר יסד רבנו להשלים מצות כתיבת ספר תורה.

וע' עוד בהערות הצפנת פענח (זיו הזהר דף 273 אות נ"ו) ובהערות הגר"מ אבוביץ (שם דף 311 אות נ"ו), ובהערות האדר"ת (שם 317 אות נ"ו ושם דף 316 אות כ"ג). ואכמ"ל.

ולדעת הבה"ג והרשב"ג שהשמיטו מצוה זו, נראה דס"ל דכתיבת ס"ת אינה אלא מצוה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא. וקרא (דברים ל"א, י"ט) ועתה כתבו לכם, לא הוא אלא מצוה לשעתה ולא מצוה לדורות, כדכתיב (שם כ"ב) ויכתוב משה את השירה הזאת. ובה א"ת שפיר קושית הגבורת ארי ביומא (דף ל"ז:): דלמאן דאמר כותבין מגילה מנא ליה

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

חיוב כתיבת ספר תורה כולה, דילמא כתבו לכם את השירה שירה ממש קאמר ותו לא. עיין שם. אך לא יחשוב חושב לומר דס"ל שאינה מצוה לדורות מטעם שאנו מניחים אותו בבית הכנסת לקרוא ברבים וכמ"ש הטור בשם הרא"ש (יו"ד סימן ע"ר), או מטעם שאין אנו בקיאים בחסרות ויתירות כדאמר בקידושין (דף ל'). וכמ"ש בשו"ת שאגת אריה (סימן ל"ו). עיין שם. כי כמו זר נחשב לומר שיהיה בכח מנהג זמן הזה להפקיע ממנין תרי"ג שלא לכתוב רובי תורת, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (מ"ע קפ"ז). עיין שם.

ועתה כתבו לכם. ע"פ דברים (וילך ל"א, י"ט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת. **בספר תורתכם.** בספר. ע"פ שמות (בשלח י"ז, י"ד) כתוב זאת זכרון בספר. וכך שיעור לשונו של רבנו ועתה כתבו לכם בספר את תורתכם. תורתכם, ולא שירה מגילה. **פן ישכחו בניכם.** ע"פ דברים (שם כ"א) ועתה השירה הזאת לפנינו כי לא תשכח מפי זרעו. **ואין העם מכירים.** ע"פ עזרא (ג', י"ג) ואין העם מכירים קול תרועת השמחה.

ועתה כתבו לכם. הגירסא והניקוד שוה בכל הדפוסים. **בספר תורתכם.** בדפוס ראשון בספר תורתכם. ובסדר המועדים ומנחת בכורים תיקנו בספר תורתכם. ובזיו הזוהר שינה בספר תורתכם הבי"ת בשוא והסמ"ך רפויה, אלא שמשפטה בפתח ובסמ"ך דגושה, כמו (בשלח י"ז, י"ד) כתוב זאת זכרון בספר. ע"י אבן עזרא (שם) בספר בפתחות הבי"ת הנודע והוא ספר התורה. ועי' לרבנו בספרו צוף דבש עה"פ (תצוה כ"ז, כ"י) שמן למאור. **פן ישכחו בניכם.** בדפוס ראשון ושאר דפוסים פן ישכחו בניכם בבי"ת רפויה. כמשפט בג"ד כפ"ת אחרי אהו"י. כמו (יהושע כ"ב, כ"ד) מחר יאמרו בניכם, ולא יאמרו בניכם (שם כ"ז). ובזיו הזוהר שינה פן ישכחו בניכם בבי"ת דגושה. **ואין העם מכירים.** הגירסא והניקוד שוה בכל הדפוסים.

בית ב: וּכְבַשׁ אֶשֶׁר נָפְלָא, בְּמִנְחָתוֹ כְּפֹלָה, וּשְׁלָמִים וְעֹלָה, לְמִנְחַת בְּפוּרִים.

מצות הקרבת הכבש ביום הנפת העומר. והוא ממקרא שכתוב (ויקרא כ"ג, י"ב) ועשיתם ביום הניפכם את העומר כבש תמים בן שנתו לעולה. והנה הרשב"ג ז"ל באזהרות (אות נ"ב) יסד והעומר לנהל ונר שבת יהל. והוא ממקרא שכתוב (שם י"א) כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן, והניף את העומר לפני ה' לרצונכם. והוא כדעת הרמב"ם (מ"ע מ"ד) שמנה המצוה להקריב מנחת העומר ביום י"ו בניסן ונקריב עמה כבש תמים בן שנתו לעולה. כלומר שעיקר המצוה הבאת העומר והנפתו והקרבת הכבש טפלה לו. ודלא כדעת החינוך (מצוה ש"ב) שכתב להיפך, שהמצוה שנקריב ביום שני של פסח יתר על המוסף כבש בן שנתו לעולה ועומר אחד של שעורים הנקרא עומר התנופה. כלומר שעיקר המצוה הקרבת הכבש והבאת העומר והנפתו טפלה לו. ועל כל פנים אין העומר והכבש נמנים אלא מצוה אחת בלבד.

אמנם נראה שדעת רבנו שהכבש והעומר הם שתי מצוות, וכמו שפירש רבנו בספרו דרך הקודש על תורת כהנים (שם פרשה י', ז') ועשיתם ביום כבש בן שנתו אע"פ שאין עומר. ועשיתם עומר אע"פ שאין כבש. וז"ל דלא תלה הכתוב זה בזה אלא ביום לבד שהיום מחברם לבד. עכ"ל. וכ"כ רבנו הלל ז"ל בפירושו לספרא (שם דף ס"ח). ומשמע שהעומר והכבש הם שתי מצוות בלתי חיבור זולת היום. ואמנם חבר בית דינו רבנו אהרן אבן חיים ז"ל בס' קרבן אהרן שם (דף שני"ב): פירש לשון הספרא שהעומר והכבש אינם מעכבין זה את זה. ובאמת כן הוא לשון התוספתא במנחות (פרק ו', ז') העומר אין מעכב את הכבש והכבש אין מעכב את העומר. ולשון זה משמע או מצוה אחת או שתי מצוות (כמו בתש"י ותש"ר

ותכלת ולבן). ומיהו לשון הספרא כבש אע"פ שאין עומר עומר אע"פ שאין כבש, משמע כדעת רבנו. וכ"כ הגאון מהרי"ף פערלא זצ"ל בביאורו על ספר המצוות לרבנו סעדיה גאון ז"ל (פרשה מ"ו מ"ז) שלפי התוספתא וברייתא דספרא היה ראוי למנות הכבש מצוה בפני עצמה. עכ"ל.

והנה רבנו סעדיה גאון ז"ל באזהרותיו שישד על פי עשרת הדברות (דבור זכור אות ר') יסד והעומר וקרבו. ויש להסתפק אם חדא קאמר או תרתי קאמר, כלומר האם העומר עיקר וקרבו טפל כדעת החינוך או האם העומר מצוה וקרבו מצוה כדעת רבנו. והגאון מהרי"ף פערלא זצ"ל (שם) בלישנא קמא פירש וז"ל משמע לכאורה שבא למנותן בשתי מצות חלוקות, העומר מצוה בפני עצמה והכבש הבא עמו מצוה בפני עצמה. ובלישנא בתרא פירש וז"ל נראה יותר דגם שם לדעתו אין העומר עם הכבש נמנין אלא במצוה אחת. עיין שם.

והנה רבנו בספרו צוף דבש (פי' אמור) כתב וז"ל במדבר ספרו ימי העומר, וספרתם לכם דייק, וקרבו ועומר לא, דכתיב כי תבאו אל הארץ. והא קמן שרבנו דקדק להקדים קרבן לעומר וכתב "וקרבן ועומר". ואם כי אפשר היה לפרשו כדעת החינוך הנ"ל שהקרבו עיקר והעומר טפל, ולאפוקי מדעת הרמב"ם הנ"ל שהעומר עיקר והקרבו טפל. מכל מקום נראה שרבנו כל יקר ראתו עינו לשון רבנו סעדיה גאון הנ"ל "והעומר וקרבו" שיש להסתפק בו אם חדא או תרתי קאמר, ועל כן דקדק לכתוב וקרבו ועומר, וכפי דעתו דעת עליון בספרו דרך הקודש שהקרבו והעומר הם שתי מצוות. והשתא רבנו לשיטתו שפיר יסד להשלים מצות הקרבת הכבש ביום הנפת העומר.

ולא אכחד כי הגאון מהרי"ף פערלא זצ"ל (שם) נטתה דעתו להכריע בדעת רבנו סעדיה גאון ז"ל כי העומר וקרבו אינם אלא מצוה אחת, כדאמרינן בהוריות (דף י"ג). עומר קודם לכבש הבא עמו, שתי הלחם קודמין לכבשים הבאים עמהם. זה הכלל דבר הבא בגין ליום קודם לדבר הבא בגין לחם עיין שם. הרי דהכבש אינו בא אלא בגין העומר. וכן פירש"י (פי' אמור כ"ג, י"ב) חובה לעומר הוא בא. עכ"ל. וכתב וז"ל ולדידי היה נראה דהרמב"ם ז"ל (הלי' תמידין ומוספין פ"ח הט"ו) דחה התוספתא והספרא מקמי ההיא ברייתא דהוריות שם. עכ"ל. ובאמת קושטא דמילתא הכי הוא שהרמב"ם דחה כל הברייתא דתורת כהנים (אמור פרשה י', ו' ז', ח') הנ"ל, וכמבואר להדיא בדברי הרמב"ם ז"ל (הלי' מעשה הקרבנות פ"ב ה"ה). עיין שם.

אמנם רבנו כל יקר ראתה עינו, ובספרו דרך הקודש (שם. דף שני"ב) כבר דחה רבנו דברי הרמב"ם שדחה הברייתא דתורת כהנים וז"ל והרמב"ם ורלב"ג כתבו שמנו כפול שליטת ההין כדין שני עשרונים, אבל הברייתא לא כן. עכ"ל. והא דהוריות (דף י"ג). דבר הבא בגין ליום קודם לדבר הבא בגין לחם, עי' בחידושי הגאון רש"ש זצ"ל (שם) דאדרבה במנחות (דף ט"ו). אמרינן לחם גלל דכבשים ואין הכבשים גלל דלחם. עכ"ל. וכתב (שם) על רש"י והרמב"ם ז"ל והם במחילה מעצמותיהם הקדושות למ"ד דל"ת. עיין שם. ועי' פני שלמה (הוריות שם) ומצפה איתן (מנחות שם). ואכמ"ל. ועי' בהשגות הראב"ד על הרמב"ם בהלי' תמידין ומוספין הנ"ל שכתב וז"ל אמר אברהם הלכה זו בהפך. ובהשגות הראב"ד על הרמב"ם בהלי' מעשה הקרבנות הנ"ל. ואכמ"ל. (ועי' צוף דבש (שלח ט"ו, מ') וז"ל הנכון סברת הראב"ד). ובאמת הרבה יש לפלפל ולסלסל בסוגיה זו אלא שכאן לא באתי לחדש אלא לפרש. ועוד חזון למועד בעה"ו.

מצות הקרבת שלמים ועולה אחר הבאת ביכורים. והוא ממקרא שנאמר בדברים (כי תבא כ"ו, י"א) ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך. וכדתנן בביכורים (פ"ב מ"ד) בכורים

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

טעונים קרבן ושיר ותנופה ולינה. ובירושלמי (ביכורים פ"ב ה"ג) וטעונין קרבן, נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה מה שמחה שנאמר להלן שלמים אף כאן שלמים. ופירש רש"י בסוכה (דף מ"ז): וז"ל טעונין קרבן להביא עמהם שלמים. ובתלמוד ירושלמי יליף מושמחת בכל הטוב, ואין שמחה אלא שלמים, דכתיב (כי תבוא כ"ז, ז') וזבחת שלמים ואכלת ושמחת. עכ"ל. ולא דוקא שלמים אלא אף עולה, כדאמרינן בתוספתא ביכורים (פ"ב ה"ח) כיצד מפרישין את הבכורים וכו' וטעונין עולה ושלמים. וכן הוא אומר (שם) והעלית עליו עולות. וע' פירוש המשניות להרמב"ם (שם) ובמשנה תורה ה' ביכורים (פ"ג ה"ט והי"ב). עיין שם.

והנה הרשב"ג (מ"ע אות נ"ז) יסד ומקרא בכורים, ונראה דסובר שכל פרשת ביכורים אינה אלא מצוה אחת. וכן נראה מדברי הרמב"ם (מ"ע קל"ב) והחינוך (מצוה תר"ו). וכן נראה מדברי הרשב"ץ בזוהר הרקיע (שם) וז"ל מצות עשה לספר טובות הקב"ה שעשה עמנו בעת הבאת הבכורים, שנאמר (כי תבא כ"ו, ה') וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אובד אבי וגו'. וכתב שם שהפרשת הבכורים ונתינתן לכהן אינם נמנים, שאין בהם פסוק מיוחד לא להפרשה ולא לנתינה. עכ"ד. ונראה דדעת רבנו שהקרבנות שלמים ועולה הואיל ויש בהם פסוק מיוחד ושמחת בכל הטוב כנ"ל שפיר הוי מצוה נמנית. וכן משמע בירושלמי (שם) ולינה דכתיב (שם ט"ז, ז') ופנית בבוקר והלכת לאהליך, הא כל פינות שאת פונה לא יהו אלא בבוקר. אמר רבי יונה הדא דאת אמר כשאין עמהן קרבן, אבל יש עמהן קרבן בלא כך טעון לינה מחמת הקרבן. עד כאן. וכשאין עמהן קרבן משמע כמו (ספרא אמור פ' י', ז') עומר אע"פ שאין כבש כנ"ל. וא"כ שתי מצוות הן. וכן משמע מפירוש רש"י ז"ל במנחות (דף נ"ח. ד"ה לעתר) וז"ל ולא קריבים עמהן חשיב להו, שלא היו זקוקין זה לזה לבא יחד למקדש, אלא חובה עליו להביא שלמים קודם שיפטור משם. עכ"ל.

אבל הרמב"ם (ה' ביכורים פ"ג הי"ב) לשיטתו כתב וז"ל כשם שטעונין תנופה כך טעונין קרבן שלמים, שנאמר בהן ושמחת בכל הטוב וברגלים אומר ושמחת בחגך, מה שמחת החג בשלמים אף כאן בשלמים. ואין הקרבן מעכבת. עכ"ל. וכתב הכסף משנה (שם) שכן נראה בהדיא בירושלמי שם שאין הקרבן מעכב. עכ"ל. והלכך מפרש דמצוה אחת היא.

וכבש אשר נפלא. וכבש, ע"פ ויקרא (אמור כ"ג, י"ב) ועשיתם ביום הניפכם את העומר כבש תמים בן שנתו לעולה. **אשר נפלא.** כמו (במדבר ו', ב') כי יפליא. ע' ראב"ע (שם) יפליא יעשה דבר פלא. ורבנו יסד אשר נפלא כלשון אשר כתב בספרו דרך הקודש שם (שם ז' ח') כבש הבא עם העומר דבר חדש משא"כ בכל הזבחים שנבלל עם מנחתו שסלתו כפול. **במנחתו כפולה.** ע"פ ויקרא (שם י"ג) ומנחתו שני עשרונים. ובמנחות (דף פ"ט): שמנחתו כפולה. במנחתו כפולה. דוקא במנחתו הוא כפול אבל אינו כפול ביינו ולא בשמנו. וכמ"ש בתורת כהנים (שם) יכול כשם שנכפל סולתו כן יכפל יינו, ת"ל יין רביעית. יכול לא יכפול יינו שאין היין נבלל עם הסולת, אבל יכפול שמנו שהרי השמן נבלל עם הסולת, ת"ל ונסכו רביעית ההין כל נסכיו יהיו רביעית. ורבנו לשיטתו בספרו דרך הקודש (שם) וז"ל והרמב"ם (ה' מעשה הקרבנות פ"ב ה"ה) ורלב"ג (ויקרא שם) כתבו שמנו כפול שלישיית ההין כדין שני עשרונים, אבל הברייתא לא כן. עכ"ל. **ושלמים ועולה.** שלמים. ע"פ המשנה בכורים (פ"ב מ"ד) וירושלמי שם (פ"ב ה"ג). ועולה. ע"פ התוספתא ביכורים (פ"ב ה"ח) כיצד מפרישין את הבכורים וכו' וטעונין עולה ושלמים. **למנחת בכורים.** ע"פ ויקרא (ויקרא ב', י"ד) ואם תקריב מנחת בכורים לה'. ורבנו בספרו דרך הקודש שם (י"ג, ג' דף שני"ח) כתב אם תקריב מנחת בכורים היא מנחת העומר. וכאן יסד רבנו למנחת בכורים דרך פיוט, כינוי לקרבן שלמים שלאחר הבאת בכורים.

וְכַבֵּשׁ אֶשֶׁר נִפְלְא. הגירסא והניקוד שוה בכל הדפוסים. **בְּמִנְחָתוֹ כְּפֹלָה.** בדפוס ראשון וסדר המועדים **בְּמִנְחָתוֹ כְּפֹלָה** בכ"ף רפויה. ובמנחת בכורים וז"ו הזוהר תיקנו **בְּמִנְחָתוֹ כְּפֹלָה** בכ"ף דגושה, שכן תיבת במנחתו בטעם מפסיק. **וּשְׁלָמִים וְעוֹלָה.** הגירסא והניקוד שוה בכל הדפוסים. **לְמִנְחַת בְּכוֹרִים.** הגירסא והניקוד שוה בכל הדפוסים.

בית ג. וְגַבַּר אֶשֶׁר יִרְדּוּף, אַחַר עֲבִירָה לְהַדּוּף, נִפְשׁוֹ פְּעֵשׂוֹן תִּנְדּוּף, לְהַצִּילָה מֵאוֹר אוֹרִים.

מצות הצלת הרודף בנפשו. והוא ממקרא שכתוב בדברים (כי תצא כ"ה, י"ב) וקצתה את כפה לא תחוס עינך. בסנהדרין (דף ע"ג.) תנן ואלו הן שמצילין אותן בנפשו, הרודף אחר חבירו להרגו ואחר הזכר ואחר הנערה המאורסה. ובספרי (שם רצ"ג, י"ב) וקצתה את כפה מלמד שאתה חייב להצילו בכפה. מנין אם אין אתה יכול להציל אותו בכפה הצילו בנפשה, תלמוד לומר לא תחוס עינך. ומנאה הרמב"ם (מ"ע רמ"ז) והחינוך (מצוה ת"ר). ובאמת מנאה גם הרשב"ג באזהרות (מ"ע אות ע'), שישד וחלוץ ורקת לאשה נתקת וקוץ כף מחזקת במבושי גברים. וכתב רבנו הרשב"ץ ז"ל בזוהר הרקיע (שם) וז"ל זאת המצוה פרשוה בספרי (שם) שהיא להציל הנרדף מיד הרודף. עיין שם. ברם נראה דדעת רבנו שיש כאן ב' מצוות, הא' להציל הנרדף מיד הרודף כדכתיב וקצתה את כפה, והב' להציל הרודף בנפשו כדכתיב לא תחוס עינך. וכמ"ש הגאון מהרי"ף פערלא זצ"ל בביאורו על ספר המצוות לרס"ג (מנין ס"ה פרשה ל"ג) בדעת הרמב"ם (הל' רוצח פ"א, ה"ז וה"ח) וז"ל דמן העשה דוקצותה את כפה לחודה לא שמעינן אלא המצוה להצילו באחד מאבריו של הרודף, אבל להצילו בנפשו של הרודף כשאניס יכולים להצילו באחד מאבריו לא שמענו אלא מן הלאו של לא תחוס עינך. עיין שם.

ואמנם הרשב"ג ז"ל באזהרות (ל"ת אות פ') יסד ולא תחוס עינך לכלות הצוררים. אך כונתו על דברים (עקב ז', ט"ז) ואכלת את כל העמים לא תחוס עינך עליהם ולא תעבוד את אלהיהם. ויסד כן ע"פ במדבר (פנחס כ"ה, י"ז י"ח) צרור את המדיינים והכיתם אותם כי צוררים הם לכם. ומצוה זו מנאה הבה"ג וז"ל לא תחוס עינך עליהם. וכבר כתב רבנו הרשב"ץ ז"ל בזוהר הרקיע (שם) שהרשב"ג השמיט לא תחוס עינך (כי תצא כ"ה, י"ב) שלא לחוס על נפש הרודף שמנה הרמב"ם (מל"ת רצ"ג) והחינוך (מצוה ת"א), ומאידך לא תחוס עינך דדברים (עקב ז', ט"ז) לא נמצא לאחד ממוני המצוות האחרונים שמנה לאו זה. עיין שם.

וגבר אשר ירדוף. ע"פ סנהדרין (דף ע"ג.) הרודף אחר חבירו להרגו. וגבר. אפשר שרבנו יסד לשון וגבר אשר ירדוף על פי לשון הרשב"ג (מ"ע אות ע') וחלוץ ורוקת לאשה נתקת וקוץ כף מחזקת במבושי גברים. אך יותר נ"ל שכונת רבנו לאפוקי קטן שרודף אחר הגדול שאין מצילין אותו בנפשו כדעת הרי"ף והרא"ש. דהנה בסנהדרין (דף ע"ב:) אמר רב הונא קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו. קסבר רודף אינו צריך התראה, לא שנא גדול ולא שנא קטן. איתבייה רב חסדא לרב הונא, יצא ראשו אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש (אהלות פ"ז מ"ו). ואמאי, רודף הוא. שאני התם דמשמיא קא רדפי לה. וע' בירושלמי שם (פ"ח ה"ט) ובירושלמי שבת (פ"ד ה"ד). והנה הרמב"ם (הל' רוצח פ"א ה"ו) והמאירי (סנהדרין שם) פסקו כרב הונא. אבל הרי"ף (שם דף י"ז.) והרא"ש (שם פ"ח ס"א) השמיטו מימרא דרב הונא. וכמ"ש הפרישה (חומ"ש ס"י תכ"ה אות ד'). וע' ערוך לנר (סנהדרין שם) וז"ל קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו. ק"ק כיון דהא דרוצח ניתן להצילו בנפשו ילפינן לקמן

מכאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, אי"כ היה לנו למעט מאיש קטן כמו בכל מקום. עכ"ל. ולדעת הרי"ף והרא"ש אתי שפיר.

ורש"י (שם) וז"ל קטן הרודף אחר קטן אחר להרגו. וכתב מרן החב"י"ב זצ"ל בסי' דינא דחיי (עשין ע"ז דף צ"ג). וז"ל בודאי שרש"י כתב כן משום דאין דרך הגדול להיות נרדף מן הקטן וכו'. וכ"כ עוד בספרו כנסת הגדולה (חומ"ש סי' תכ"ה הגב"י אות ב'). וכ"כ בסי' שלמי תודה (שם) וז"ל רש"י ד"ה קטן הרודף את קטן אחר להרגו. לענ"ד לא ידעתי למה פירש קטן אחר ולא גדול נמי, ואפשר דאורחא דמלתא קאמר וצ"ע. עכ"ל. וכבר קדמם הפרישה (שם) וז"ל פירש רש"י קטן הרודף את הקטן אחר להורגו עכ"ל, ונראה דפירש קטן אחר משום דאין דרך הקטן לרדוף את הגדול ממנו. עכ"ל.

אבל מרן הגרי"ש הלוי נאטאנזאהן זצ"ל בשו"ת שואל ומשיב (רביעאה חלק ב' סימן נ"ו) וז"ל ולפענ"ד נראה דבר חדש דהנה יש לי ספק עצום אחר דקטן אין לו מחשבה וגם מחשבתו ניכר מתוך מעשיו אבעיא בחולין (דף י"ב). אי יש לו ועיין רש"י ותוס' שם (ד"ה קטן), וא"כ איך ניתן להצילו בנפשו ודלמא אינו מתכוין להרוג ומשחק בעלמא הוא ואיך נהרגנו מספק והוא הערה גדולה. ואין לומר דהו"ל ספק פקוח נפש דזה אינו דמה חזית דדמא דידיה סומק טפי דהא כאן איכא ספק פ"נ לרודף וכגון דא איך נדייניה. ולפענ"ד הכרע נותן דלא תגע בו יד, אמנם הנרדף עצמו כיון דבהול על נפשו זה מותר לו להציל עצמו בנפשו של רודף, וכמו דהותר להנרדף עצמו אף שיכול להציל באחד מאבריו אם הרגו אין לו דמים, ועיין מזרחי (בראשית ל"ב, ח') ושו"ת חוות יאיר (סימן ל"א) וכנה"ג בהגהותיו על התורה וגם אני הארכתי הרבה בזה, אבל אחר אסור להרגו. אך לפענ"ד זה כשהנרדף הוא גדול ויודע להציל עצמו, אבל כשהוא ג"כ קטן וא"י להציל עצמו זהו מצווין אותנו לעמוד במקומו ולהצילו, וזה כוונת הש"ס כנלפענ"ד. עכ"ל.

אחר עבירה להדוף. אחר. ע"פ סנהדרין (דף ע"ג). הרודף אחר חבירו להרגו ואחר הזכר ואחר הנערה המאורסה. עבירה. ע"פ רש"י (סנהדרין שם) ואלו שמצילין אותן בנפשו, וז"ל ואלו שמצילין אותן מן העבירה בנפשו, ניתנו ליהרג לכל אדם כדי להצילן מן העבירה. להדוף. ע"פ במדבר (ל"ה, כ') ואם בשנאה יהדפנו או השליך עליו בצדיה וימות.

נפשו כעשן תנדוף. נפשו. ע"פ סנהדרין (שם) ואלו שמצילין אותן בנפשו. כעשן תנדוף. ע"פ תהילים (ס"ח, ג') כהנדוף עשן תנדוף כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלהים.

להצילה מאור אורים. להצילה. הראשונים נחלקו בפירוש לשון המשנה בסנהדרין (דף ע"ג). ואלו הן שמצילין אותן בנפשו, אם מצילין את גופו של הנרדף בנפשו של הרודף או שמצילין את נפשו של הרודף בגופו של הרודף. רש"י (שם דף ע"ג). פירש וז"ל ואלו שמצילין אותן מן העבירה בנפשו, ניתנו ליהרג לכל אדם כדי להצילן מן העבירה. עכ"ל. והנימוקי יוסף (שם דף י"ז). פירש וז"ל אלו שמצילין הנרדף בנפשו של רודף שניתן להרגו. עכ"ל. וכתבו התוספות (שם ד"ה להצילו בנפשו) וז"ל משמעות הלשון שמצילין הנרדף בנפשו של רודף. אבל לא יתכן לפרש כן ברודף אחר הבהמה וכיוצא בה. לפיכך נראה לפרש דמצילין את האדם מן העבירה בנפשו של עצמו. אבל קשה מנערה המאורסה דקאמר שניתן להצילה בנפשו. עכ"ל. וכן הכריע רבנו אהרן אבן חיים זצ"ל חבר בית דינו של רבנו בספרו קרבן אהרן (קדושים פרשה ב' פרק ד', ח' דף רנ"ז ד"ה חייב). וכן נראה מלשון רבנו שיסד נפשו כעשן תנדוף להצילה מאור אורים. מאור אורים. ע"פ עירובין (דף י"ט). תנא דבי רבי ישמעאל, אשר אור לו בציון (ישעיה ל"א, ט') זו גיהנם, ותנור לו בירושלים (שם) זו פתחה של גיהנם. אור אורים. המדור החמור של הגיהנם, כמ"ש בסוטה (דף י'): שבעה מדורי גיהנם. ורבנו לשיטתו בספרו צוף דבש (כי תצא כ"ה, ג') וז"ל והנה תמצא בעדויות (פ"ט הי"י) משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש, מדי חדש בחדשו (ישעיה ס"ו, כ"ג). ר' יוחנן בן נורי אומר מפסח עד עצרת,

מדי שבת בשבתו (שם). ואני אומר כי ליכא פלוגתא, דתרוייהו איתנהו כפי מדרגת הרשע. ובוזה יובן חילוק הכתוב המוקשה לכל אחת מהסברות, דחד לחדש בחדשו וחד לשבת בשבתו שהוא יום נ' יום דרור וחופש. ויהיה מדרגה אחרת לפחות מזה, כאמרם בזוהר (פרשת שלח לך דף קס"ז). שנמנו וגמרו בני הישיבה על א' שיהא ג' שעות בגיהנום על שלא מיחה בכבוד תלמיד חכם. עכ"ל.

וְגַבַּר אֶשֶׁר יִרְדּוּף. בדפוס ראשון וסדר המועדים וְגַבַּר אֶשֶׁר יִרְדּוּף בדל"ת רפויה. ובמנחת בכורים וז"ו הזוהר תיקנו יִרְדּוּף בדל"ת דגושה. **אַחַר עֲבִירָה לְהַדּוּף.** הגירסא והניקוד שוה בכל הדפוסים. **נִפְשׁוּ כְּעֵשׂוֹן תִּנְדּוּף.** בדפוס ראשון וסדר המועדים נִפְשׁוּ כְּעֵשׂוֹן תִּנְדּוּף בכ"ף רפויה. ובמנחת בכורים תיקן כְּעֵשׂוֹן תִּנְדּוּף בכ"ף דגושה, שכן תיבת נפשו בטעם מפסיק. ובזוהר הזוהר שינה כְּעֵשׂוֹן תִּנְדּוּף, הכ"ף בשו"א, אלא שמשפטה בסגו"ל כמו (ישעיה נ"א, ו') כי שמים כְּעֵשׂוֹן נמלחו. **לְהַצִּילָה מֵאוּר אֲוִרִים.** בדפוס ראשון לְהַצִּילָה מֵאוּר אֲוִרִים. ובסדר המועדים לְהַצִּילָה מֵאוּר אֲוִרִים. ובמנחת בכורים וז"ו הזוהר תיקנו לְהַצִּילָה מֵאוּר אֲוִרִים. וב"ברית - כתב העת של יהודי מרוקו" (מספר 29 אות ג' עמוד 24) שינה לְהַצִּילָה מֵאוּר אֲוִרִים.

בית ד': גור בארץ הקדושה, היא אבן הראשה, וְלָהּ יִקְרָא דְרוּשָׁה, מֵאֵת צוּר הַצּוּרִים.

מצות ישוב ארץ ישראל. והוא ממקרא שכתוב במדבר (מסעי ל"ג, נ"ג) והורשתם את הארץ וישבתם בה. וכדעת הרמב"ן ז"ל במצוות ששכח אותן הרמב"ם ממצוות עשה במצוה רביעית וז"ל שנצטוינו לרשת את הארץ אשר נתן לנו האל יתברך ולא נעזוב אותה ביד זולתנו מן האומות או לשממה מבלי יושב. שנאמר (שם) והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו'. ואומר עוד כי השבח שהפליגו החכמים בישיבת ארץ ישראל שאמרו בסוף כתובות (דף ק"י): כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, הכל הוא לפי שסוברים שנצטוינו בזאת המצוה של ירושת הארץ וישיבתה בכל הזמנים ואפילו בזמן הגלות. עכ"ל.

ורבנו בספרו צוף דבש פירש מקרא שכתוב (וילך ל"א, י"ז) הלא על כי אין אלהי בקרבי, אלא גלינו מארצנו, על זה מצאוני הרעות האלה, על דרך דברי מיכה (ג', י"א) ה' בקרבנו ולא תבוא עלינו הרעה. עכ"ל. וכונתו על פי הך דכתובות (דף ק"י: הני"ל) שכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה. ובתורת כהנים בהר (פרשה ה' הלכה ד' דף תכ"ב) עה"פ (שם כ"ה, ל"ח) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים, מיכן אמרו כל בן ישראל היושב בארץ ישראל מקבל עליו עול מלכות שמים, וכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה. וכתב רבנו בדרך הקודש (שם) דכתיב (וילך ל"א, ט"ז) וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו. ועל כן רבנו לשיטתו שפיר יסד להשלים מצות ישוב ארץ ישראל.

והנה רבנו יצחק די ליאון ז"ל במגלת אסתר (שם) השיב על השגת הרמב"ן וז"ל נ"ל כי מה שלא מנאה הרב, לפי שמצות ירושת הארץ וישיבתה לא נהגה רק בימי משה ויהושע ודוד וכל זמן שלא גלו מארצם, אבל אחר שגלו מעל אדמתם אין מצוה זו נוהגת לדורות עד עת בוא המשיח. כי אדרבה נצטוינו לפי מה שאמרו בסוף כתובות (דף קי"א). שלא נמרוד באומות ללכת לכבוש את הארץ בחזקה, והוכיחו מפסוק (שיר השירים ב', ז') השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו', ודרשו בו שלא יעלו לארץ ישראל בחומה. עכ"ל. אך לדעת הרמב"ן י"ל שלא השביע הקב"ה את ישראל אלא שלא יעלו בחומה יחד ביד חזקה, וכמו שפירש רש"י ז"ל (שם ד"ה שלא), אבל לעלות לארץ ישראל שלא בחומה שפיר הוי מצוה מן התורה אפילו בזמן הגלות.

ומיהו דברי המגלת אסתר צ"ע, שהלא הרמב"ם ז"ל שפיר מנה שאר כל המצות התלויות בזמן שבית המקדש קיים, אע"פ שאין מצות אלו נוהגות מזמן חרבן הבית וגזירת הגלות עד עת בוא המשיח. ועל כרחק שאין בכח הגלות להפקיעם ממנין תרי"ג. וכן מבואר להדיא מדברי הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (מ"ע קפ"ז) שאין זה ענין לנוהג לדורות ואינו נוהג לדורות. עיין שם.

ועל כן נ"ל שלדעת הרמב"ם והרשב"ג כל פסוק והורשתם את הארץ וישבתם בה אינה מצוה אלא הבטחה, וכאשר נראה מדברי הרמב"ן (במדבר שם) בדעת רש"י (שם). וכן משמע בסוטה (דף י"ד). דרש רבי שמלאי, מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י, וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך. אלא כך אמר משה, הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי. אמר לו הקדוש ברוך הוא, כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם. (והנה העולם מרגלא בפומייהו לנקד כאילו עשיתם ואינו אלא כאילו עשיתם. וכן בכתובות (דף קיא: הנ"ל) עם הדומה לחמור ואינו אלא עם הדומה לחמור). ודו"ק.

גור בארץ הקדושה. גור בארץ. ע"פ בראשית (תולדות כ"ו, ג') גור בארץ הזאת. הקדושה. ע"פ המשנה בכלים (פ"א מ"ו) עשר קדושות הן, ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות. **היא אבן הראשה.** ע"פ זכריה (ד', ז') והוציא את האבן הראשה. ופירש המלבי"ם (שם) אבן הראשון שמניחים בהיסוד. וביומא (דף נ"ד:): אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתיה היתה נקראת. תנא שממנה הושתת העולם. תנן כמאן דאמר מציון נברא העולם. דתניא רבי אליעזר אומר עולם מאמצעיתו נברא. ורבנו לשיטתו בספרו צוף דבש עה"פ (שופטים י"ז, י"ד) כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך וירשתה וישבת בה, ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי, וז"ל אשר סביבותי, כי ארץ ישראל אמצע ונקודת העולם. עכ"ל. **ולה יקרא דרושה.** ע"פ ישעיה (ס"ב, י"ב) ולך יקרא דרושה. **גור בארץ הקדושה היא אבן הראשה ולה יקרא דרושה.** כן יסד רבנו אברהם סלאמה ז"ל בקינה לתשעה באב וז"ל ארץ הקדושה יקרה חמודה לתורה ותעודה תקרא דרושה. באמצע העולם הוסד יסודתך משמים סולם נצב לעומתך מורה בשלמותך כי את הנבחרת פינה מיוקרת ואבן הראשה. **מאת צור הצורים.** צור כינוי להקב"ה, דברים (האזינו ל"ב, ד') הצור תמים פעלו, ושם (פסוקים ט"ו י"ח ל"ז). צור הצורים, על דרך (דברים י', י"ז) אלהי האלהים ואדני האדנים. ולה יקרא דרושה מאת צור הצורים, ע"פ דברים (עקב י"א, י"ב) ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד. וע' לרבנו בספרו אוצר נחמד (תהלים י"ט, ט"ו דף מ"ה:): וז"ל צורי הוא היפך גואלי, לכך דרשו (מדרש תהילים שם) צורי בעולם הזה וגואלי בעולם הבא. עכ"ל.

גור בארץ הקדושה. בדפוס ראשון גור בארץ הקדושה. ובסדר מועדים בארץ הקדושה. ובמנחת בכורים בארץ הקדושה. ובזיו הזוהר תיקן בארץ הקדושה. **היא אבן הראשה.** הגירסא והניקוד שוה בכל הדפוסים. **ולה יקרא דרושה.** בדפוס ראשון וסדר המועדים ולא יקרא דרושה באל"ף. ובסי' מלכי רבנן (אות ו'), בערך רבי וידאל הצרפתי זצ"ל הבי' דף כ"ט: ד"ה (ואגב) הביא מה שהעתיק רבנו יעקב סירירו זצ"ל בגליון ספר האזהרות שלו מכתב ידו של הגאון רבנו אליהו הצרפתי זצ"ל שהחכם המוליך לבית הדפוס טעה וכתב ולא יקרא דרושה במקום ולה יקרא דרושה ועשה פירוש על זה בטעות. ובאמת כן תקנו מעצמם המנחת בכורים והזיו הזוהר. אלא שבזיו הזוהר יקרא דרושה בדל"ת דגושה. **מאת**

צור הצורים. בדפוס ראשון מאת צור הצורים. ובסדר המועדים ניקד תיבת צור. ובמנחת בכורים וזיו הזוהר תיקנו מאת צור הצורים.

בית ה: לצדק ימלך מלך, ובית מקדש מלך, יפאנו להלך, למשמרת שומרים.

מצות מינוי מלך. והוא ממקרא שכתוב (דברים י"ז, ט"ו) שום תשים עליך מלך. ובספרי (שם פסקא קנ"ז) שום תשים עליך מלך, מצות עשה. ומנאה הרמב"ם (מ"ע קע"ג) והחינוך (מצוה תצ"ז).

והנה בסנהדרין (דף כ':) וכן היה רבי יהודה אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה. רבי נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן, שנאמר (שם י"ד) ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי. ובספרי (שם פסקא קנ"ו) ואמרת אשימה עלי מלך, רבי נהוריי אומר הרי זה דבר גניי לישראל, שנאמר (שמואל א. ח', ז') כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם. אמר רבי יהודה והלא מצוה מן התורה לשאול להם מלך, שנאמר (שם) שום תשים עליך מלך. למה נענשו בימי שמואל לפי שהקדימו על ידם. ככל הגוים אשר סביבותי (שם), רבי נהוריי אומר לא בקשו להם מלך אלא להעבידם עבודה זרה, שנאמר (שמואל שם כ') והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו.

והנה רבותינו הראשונים ז"ל נחלקו בזה אי נקטינן כרבי יהודה או כרבי נהוראי. הראב"ע (שם) כתב וז"ל שום תשים רשות. וכדעת רבי נהוראי. וכ"כ האברבנאל (שם) וז"ל אין בזה מצוה כלל כי לא צוה השם יתברך שיאמרו זה וישאלו מלך. אבל הנה הוא הגדת העתיד יאמר אחרי היותכם בארץ הנבחרת ואחרי הכבוש והמלחמות כלם ואחרי החלוק. וזהו אמרו וירשתה וישבת בה אני ידעתי שתהיו כפויים טובה כשתאמרו מעצמכם אשימה עלי מלך, לא מפני ההכרח להלחם עם העממים ולכבוש את הארץ כי כבר היא נכבשת לפניכם כי אם להשתוות עם האומות הממליכים עליהם מלכים. ובה מהסכלות כי היה לכם לשאול מלך בהכנסתכם לארץ ללחום את מלחמותיכם שאז היה הזמן הנאות לצרכו לא אחרי הכבוש והחלוק והישיבה בטח בדד בארץ. וזהו אמרו ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי רוצה לומר לא להכרח ולא לצורך כלל כי אם לעשותכם כמעשה הגוים. עכ"ל. והנה הרשב"ג ז"ל השמיט מצוה זו וכמ"ש הרשב"ץ בזוהר הרקיע (מ"ע אות ע"ב) ומשנה למושלים. ונראה שלדעתו שום תשים עליך מלך אינו אלא רשות וכנ"ל.

אבל רבנו יוסף בכור שור והרמב"ן ורבנו בחיי (שם) כתבו שזו מצות עשה וכמ"ש הרמב"ם והחינוך הנ"ל, וכדעת רבי יהודה. וכ"כ רבנו בספרו צוף דבש דברים (שופטים י"ז, י"ד-ט"ו) וז"ל כי תבוא אל הארץ מיד תשים עליך מלך, כי היא המצוה הראשונה שנצטוו מהגי במסכת סנהדרין (דף כ':). הנה הקמת מלך הוא דבר מועיל אבל לפי שאפשר שיטעו הוא והם לזה לא צוה תורה רק אחר שאלתם. עכ"ל. ועל כן רבנו לשיטתו שפיר יסד להשלים מצוה זו.

מצות הליכה סביב בית המקדש. והוא ממקרא שכתוב בבמדבר (קרח י"ח, ה') ושמרתם את משמרת הקדש. וכדאמר בספרי (שם) וזר לא יקרב (שם ד') אין לי אלא בלא תעשה, בעשה מניין, אמרת (שם ה') ושמרתם את משמרת הקדש. גדולה למקדש שיש עליו שומרין. והרמב"ם (מ"ע כ"ב) והחינוך (מצוה שפ"ח) מנו מצוה זו, וכתבו שהוא ממקרא שכתוב (קרח

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

י"ח, ב') ואתה ובניך אתך לפני אהל העדת. וכדאמר בספרי (שם פסקא קט"ז) ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות, הכהנים מבפנים והלויים מבחוץ. כלומר לשומרו וללכת סביבו. עיין שם. וכבר העיר הרשב"ץ בזהר הרקיע (מ"ע סוף אות מ"ו) ולקמוץ אזכרים וז"ל (בהשמטות) והמשורר שכח כמה מצוות נמנות התלויות בבני אהרן: להבעיר אש על המזבח, להרים הדשן מעל המזבח, משא הארון בכתף, שמירת בית המקדש, לעבוד שבט לוי בנעילת שערים ושיר. וכל אלו המצוות מנאם הרב ז"ל (בספר המצוות). עכ"ל.

והנה הרמב"ן עה"פ (במדבר א', נ"ג) והלויים יחנו סביב למשכן העדות וז"ל אף על פי שנאמר זה במשכן בהיותו בין הדגלים במדבר, הוא מצוה לדורות גם במקדש, כי מכאן תקנו המשמרות. וטעם ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות, שישמרו אותו בלילה וילכו סביב המשכן, כמו שאמרו (ספרי קרח קט"ז) הכהנים שומרים מבפנים והלויים מבחוץ, והם כלם כשומרים לראש המלך. ושנינו עוד במסכת תמיד (פ"א מ"א) בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש, ואמרו בגמרא שלה (דף כ"ו). מנא הני מילי, אמר אביי דאמר קרא (במדבר ג', ל"ח) והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה, והדר אהרן ובניו שומרים משמרת המקדש, אהרן בחד מקום ובניו בשני מקומות וכו' כדאיתא התם. למדנו שהן מצות לדורות ואינם במשכן בלבד. עכ"ל.

אמנם הבאר שבע (תמיד דף כ"ה): כתב וז"ל ומיהו קשה לי על המכילתא שהבאתי ועל הגמרא דידן, דהא כל הני קראי במשכן ואהל מועד שהיה במדבר כתיב, בבית עולמים מנלן. עיין שם באורך. ובחידושי הגר"א (תמיד פ"א מ"א) וז"ל האי שמירה מפורש בסדר קרח משום שלא יכנס זר בתוכו. והא דפריך גמרא מנא הני מילי, נ"ל דפריך בבית המקדש, כיון שהשערים מסוגרים למה לי שמירה. ומשני והחונים כו' משה כו', וע"כ מצוה עליהם לשמור, דאם לא כן למה לי כולי האי, באדם אחד סגי. אלא ע"כ מצוה הוא על הכהנים והלויים. עכ"ל. וכ"כ רבנו נתן בורגיל זצ"ל בס' חק נתן (תמיד דף כ"ו). דהא דבעי מנא הני מילי הוא דבעי ג' שומרים. וא"כ י"ל בדעת הרשב"ג דסבירא ליה דבאמת המצוה להלך סביב למשכן לא היתה אלא מצוה לשעתה משום שלא היו במשכן דלתות נעולות, אבל לדורות אינה אלא מצוה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא. אמנם רבנו סבירא ליה דבאמת המצוה להלך סביב למקדש הויא מצוה לדורות, וכדעת הרמב"ם והחינוך והרמב"ן והרשב"ץ הנ"ל, ועל כן שפיר יסד להשלים מצוה זו.

לצדק ימלך מלך. ע"פ ישעיה (ל"ב, א') הן לצדק ימלך מלך. **ובית מקדש מלך.** ע"פ עמוס (ז', י"ג) כי מקדש מלך הוא. והנה מצות בנין בית המקדש מנאה הרשב"ג ז"ל (מ"ע אות מ"ט) ותבנית המשכן. ורבנו לא יסד ובית מקדש מלך למצוה אלא על שם סופו למצות הליכה סביב בית המקדש. ובדוקא יסד כן לצדק ימלך מלך ובית מקדש מלך ע"פ סנהדרין (דף כ'): שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ ושנים מהם להעמיד להם מלך ולבנות להם בית הבחירה. **יכונו להלך.** פירוש הקב"ה יכוון צעדי ופעמי ההולכים סביב בית המקדש. כמו (תהילים ל"ז, כ"ג) מהי מצעדי גבר כוננו. וכן (משלי ט"ז, ט') והי יכין צעדו. וכמו פעמי הכן באמרתך (תהילים קי"ט, קל"ג). הַלֵךְ הוא אדם ההולך, כמו (שמואל ב. י"ב, ד') ויבוא הַלֵךְ לאיש העשיר. ורבנו יסד יכונו להלך דרך ברכה, כמו (משלי ד', כ"ו) פלס מעגל רגלך וכל דרכך יפֹנו. **למשמרת שומרים.** ע"פ במדבר (במדבר ג', ל"ח) משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל.

והנה הרמב"ם (מל"ת ס"ז) והחינוך (מצוה שצ"א) מנו מצות לא תעשה שהזהירנו שלא לבטל שמירת המקדש וללכת סביבו, והוא ממקרא שכתוב (קרח י"ח, ה') ושמרתם את משמרת הקדש. ומייתי לה ממכילתא עה"פ (שם ד') ושמרו את משמרת אהל מועד, אין לי אלא בעשה, בלא תעשה מנין, תלמוד לומר (שם ה') ושמרתם את משמרת הקדש. וביאר החינוך

שם) שלשון שמירה עומד במקום לאו. עכ"ל. וכבר העיר הרשב"ץ בזוהר הרקיע (ל"ט אות קי"ג) וזר לא יתגלע וז"ל ויש בענין זה לאו לדורות שלא יתעצלו משמירת המקדש כמו שיש מצות עשה בשמירתו. ע"ש. אמנם לפנינו בספרי (שם) ובילקוט (קרח רמז תשנ"ב) הכי גרסינן: וזר לא יקרב (שם ד') אין לי אלא בלא תעשה, בעשה מניין, אמרת (שם ה') ושמרתם את משמרת הקדש. גדולה למקדש שיש עליו שומרין. ומשמע כי וזר לא יקרב אזהרה לעונש וזר הקרב יומת (שם ז'), והיא מצות לא תעשה על בני ישראל, ומצות ושמרתם את משמרת הקדש היא מצות עשה על אחיהם מטה לוי ואינה אזהרה. ולכאורה כן משמע לשון רבנו יכוננו להלך למשמרת שומרים.

לְצַדֵּק יִמְלֹךְ מְלֶכֶךְ. בדפוס ראשון וסדר המועדים לְצַדֵּק יִמְלֹךְ מְלֶכֶךְ הַלְמִי"ד בחולם. ובמנחת בכורים תיקון יִמְלֹךְ מְלֶכֶךְ הַלְמִי"ד בקמץ קטן, ע"פ ישעיה (ל"ב, א') הן לצדק ימלך-מלך. ובזיו הזוהר יִמְלֹךְ מְלֶכֶךְ ללא מקף. **וּבֵית מִקְדָּשֵׁי מְלֶכֶךְ.** בדפוס ראשון ושאר דפוסים וּבֵית מִקְדָּשֵׁי מְלֶכֶךְ. ותיקנתי מִקְדָּשֵׁי מְלֶכֶךְ עם מקף. ובזיו הזוהר שינה מִקְדָּשֵׁי מְלֶכֶךְ בדל"ת רפויה. **יְפֹנֵנו לְהֶלֶךְ.** בדפוס ראשון וסדר המועדים יְכִינֹנו לְהֶלֶךְ. ובמנחת בכורים יְכִינֹנו לְהֶלֶךְ. וּבִבְרִית - כתב העת של יהודי מרוקו" (מספר 29 אות ג' עמוד 24) יְכִינֹנו לְהֶלֶךְ. ולע"ד נפל כאן טעות הדפוס וצריך להגיה ולנקד יְפֹנֵנו לְהֶלֶךְ. ובזיו הזוהר שינה יְכִינֹנו לְהֶלֶךְ, וקלקל החרוז. ולשיטתו שהגיה לְהֶלֶךְ יותר היה יכול להגיה סְבִיבוּ לְהֶלֶךְ, וכמ"ש הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע כ"ב) וז"ל שצונו לשמור המקדש וללכת סביבו תמיד. **לְמִשְׁמֶרֶת שׁוֹמְרִים.** הגירסא והניקוד שוה בכל הדפוסים.

בית ו: וְשִׁפְטוֹ עִם צֶדֶק, לְמַסְלֵף כְּחֶדֶק, עֲצָמוֹתָיו עָלֵי חֶדֶק, לְהַחֲיֹת רוּחַ פְּשָׁרִים.

מצות תליית המגדף. והוא ממקרא שכתוב בדברים (כי תצא כ"א, כ"ב) כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ. ומנאה הרמב"ם (מ"ע ר"ל) והחינוך (מצוה תקל"ה). ומנאה גם הרשב"ג, אלא שיסדה בין מצוות לא תעשה עם מצות (שם כ"ג) לא תלין נבלתו על העץ, (אזהרות ל"ט אות ס"ד) והמקלל יוקע ויובל לקברים. וביאר הרשב"ץ בזוהר הרקיע (שם) ההוקעה היא ענין תליית המקלל כאמרו (שמואל ב. כ"א, ו' ורש"י שם) והוקענום לה', ויובל לקברים כתבו המשורר מפני הלאו שבהן לא תלין נבלתו על העץ. וכבר העיר הרשב"ץ (שם) שתליית המקלל נכלל בכלל מצות עשה. עיין שם. ובאמת היה לו להרשב"ג ליסד מצות תליית המקלל בין מצוות עשה עם מצות (שם) כי קבור תקברנו ביום ההוא, (אזהרות מ"ע אות כ"ה) ותקבור נגזרים. וביאר הרשב"ץ בזוהר הרקיע (שם) מצות עשה היא לקבור הרוגי ב"ד והוא הדין לשאר מתים, והמת הוא נגזר מארץ החיים. עיין שם. ועל כן שפיר יסד רבנו להעתיק מצוה זו בין מצוות עשה (ויסד תחתיה מצות לא תעשה של לא תחוס עיניך דרודף).

ושפטו עם צדק. ע"פ דברים (שופטים ט"ז, י"ח) שופטים ושוטרים תתן לך ושפטו את העם משפט צדק. עם צדק. כינוי לסנהדרין. ולאפוקי בית דין. על דרך (משלי י"ד, כ"ח) ברב עם וכמו שפירש רבנו פסוק (כי תצא כ"א, י"ט) ותפשו בו אביו ואמו, שגדלוהו ברחמנותם, והוציאו אותו אל זקני עירו (שם) ב"ד של ג', ואל שער מקומו (שם) ב"ד של כ"ג שיהרגוהו. עכ"ל. ושפטו עם צדק ודוקא עם צדק שלא ניתן רשות לדון דיני נפשות אלא לסנהדרין (אזהרות מ"ע אות נ"ב ומל"ט אות י"ב).

למסלף כחדק. מסלף כינוי למגדף. והוא המקלל את ה' והעובד עבודה זרה כדאמר בכריתות (דף ז' :') מהו מגדף מברך את השם ומגדף היינו עובד עבודה זרה, אשר אינם נתלים אלא הם, כדתנן בסנהדרין (פ"ו מ"ד דף מ"ה :') כל הנסקלין נתלין דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים

אינו נתלה אלא המגדף והעובד עבודה זרה. כחדק. חדק פירושו קוץ, כמו (מיכה ז', ד') טובם כחדק. ויסד כן רבנו ע"פ הפסוק הסמוך (שם י"ט) לא תטה משפט וגוי' כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים. וע"פ (קהלת י"ב, י"א) דברי חכמים כדרבנות. דרבן פירושו עץ מחט. וא"כ ושפטו עם צדק למסלף כחדק פירושו ושפטו הסנהדרין את המגדף המכאיב בדיבורו כמו קוץ ומחט בלב השומע. וע' בספר הישר לזקנו רבנו תם ז"ל (סימן מ"ח סוף אות ג') וז"ל לא שמעתי יוצא מבית מדרשך אלא טעיות וקולות לנשים ולטפשים, ועל כל קוץ וקוץ מכאיב לא ארבה לך תילי תילים הלכות, אך באלה המתהלכות בארץ הרבתי לך מרוב שיחי. עכ"ל. ורבנו יסד כן ע"פ דעת רש"י בכריתות (דף ז': ד"ה ולא) דמגדף היינו עובד עבודת כוכבים בשירה וזמרה, ודלא כדעת התוספות (שם ד"ה מגדף) דמגדף היינו עובד עבודת כוכבים בזיבוח וקיסור. וכדעת הרמב"ם (הלי' ע"ז פ"ב ה"י) דמגדף היינו כגון שקיבלו באלוה שאמר לו אלי אתה, שכתב וז"ל כל המודה בע"ז שהיא אמת אע"פ שלא עבדה הרי זה מחרף ומגדף את השם הנכבד והנורא.

עצמותיו עלי חדק. ע"פ דברים (כי תצא כ"א, כ"ג) ותלית אותו על עץ. **עצמותיו.** כמו (שמו"ר ה', י"ח) פרעה ישחקו עצמותיו. וכמו (ב"ר ע"ח, א' ויק"ר כ"ה, ה') אדריינוס שחיק טמיא. פירוש שחיק עצמות. (רש"י נשא ה', ב'). **עלי חדק.** חדק פירושו קוץ כנ"ל, כמו (משלי ט"ו, י"ט) כמשוכת חדק. והוא כינוי לעץ התליה הנעוץ בקרקע, כדאמר בסנהדרין (פ"ו מ"ד דף מ"ו). משקעין את הקורה בארץ והעץ יוצא. ורבנו לשיטתו בספרו צוף דבש (כי תצא כ"א, כ"ג) וז"ל או לומר שישקיע בקרקע לתלותו זהו קבור תקברנו. עכ"ל. וא"כ עצמותיו עלי חדק פירושו תולין אותו על קורה חקוקה קוץ בראשה אשר השקיעוה בארץ כדמות דיבורו של המגדף והוא מדה כנגד מדה. ויסד כן רבנו ע"פ אסתר רבה (פרשה ט', ב') עה"פ (שם ה', י"ד) ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ גבוה חמשים אמה ובבוקר אמור למלך ויתלו את מרדכי עליו. אמרה לו אשתו וכו' צלוב יתיה על צליבא דלא אשכחין חד מן עמוי דאשתזיב מניה וכו'. באותה שעה אמר הקוץ לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע אני אתן את עצמי ויתלה טמא זה, שאני נקרא שמי קוץ והוא קוץ מכאיב ונאה שיתלה קוץ על קוץ וכו'. עיין שם.

להחיות רוח כשרים. פירוש שלא יסקלו ויתלו שארית ישראל וחיו ולא ימותו. ורבנו לשיטתו בספרו צוף דבש (כי תצא כ"א, כ"ג) שטעם תליית המגדף כדי לרדות את האחרים שלא יעשה אדם עוד כן, וז"ל וא"ת אמאי הוצרך תלייה כיון שיש חשש עיפוש (ע' שמואל ב. כ"א, י'). י"ל דאמרינן בהנחנקין (סנהדרין דף פ"ט). ד' צריכין הכרזה, ופי' הכרזה זו אחר מיתתו, דקודם, כל הממותין בב"ד היו מכריזין, ואחר המיתה ייחדו אלו. וכל שכן שהיה המגדף צריך הכרזה כפי חמרו, רק מפני חלול השם לפשוט יד במלכו, לזה כבוד אלהים הסתר דבר, ותמורת הכרזה היא התליה. עכ"ל. והנה הכרזה זו פירש רש"י ז"ל (סנהדרין שם) טעמה, כדי לרדות את האחרים שלא יעשה אדם עוד כן. וא"כ הוא הדין התליה שהיא תמורת הכרזה טעמה כדי לרדות את האחרים שלא יעשה אדם עוד כן. **להחיות רוח.** ע"פ ישעיה (נ"ז, ט"ו) להחיות רוח שפלים. **כשרים.** נ"ל כי במחשבה תחילה יסד רבנו להחיות רוח כשרים לרמוז שבדוקא לא יסד להחיות רוח נשארם, כדכתיב (שופטים י"ט, כ') והנשארם ישמעו וייראו, כפי שמאליו יקרא ע"פ ישעיה (נ"ז, ט"ו) להחיות רוח שפלים וע"פ יחזקאל (י"ז, כ"א) והנשארם לכל רוח. כדאמר בסנהדרין (שם) תנו רבנן ארבעה צריכין הכרזה, המסית ובן סורר ומורה וזקן ממרא ועדים זוממין. בכולהו כתיב בהו וכל העם וכל ישראל, ובעדים זוממין כתיב והנשארם, דלא כולי עלמא חזו לסהדותא. ופירש רש"י ז"ל (שם) וז"ל בעדים זוממים כתיב (שופטים י"ט, כ') והנשארם ישמעו וייראו, משום דלא שייד למיכתב וכל העם (ישמעו ויראו) (שופטים י"ז, י"ג) וכל ישראל ישמעו ויראו (כי תצא כ"א, כ"א), דלאו כולי עלמא חזו לסהדותא, שיש גזלנין ומלוי בריבית ומועלים בשביעית שהן פסולים לעדות. עכ"ל. ועל כן דוקא יסד רבנו להחיות רוח כשרים כאילו לומר דגבי מגדף נמי לא שייד למכתב והנשארם כפי שכתוב בעדים זוממים. וכדאמר בספרי (דברים פ"סקא מ"ג)

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

עה"פ (עקב י"א, ט"ז) השמרו לכם וגו', וכי תעלה על דעתך שדוד המלך עובד עבודה זרה. ובספרי (שם פיסקא ס"א) עה"פ (ראה י"ב, ג'ד') ונתצתם את מזבחותם וגו' לא תעשון כן לה' אלהיכם, וכי תעלה על דעתך שישראל נותצים למזבחותיהם חס ושלוש. ועל כן דוקא יסד רבנו לשון כשרים, כי כשר היפך מגדף, כדאמר במכילתא דרשב"י (יתרו י"ח, י"ב) ולא בני אדם כשרים אלא בני אדם שעובדין עבודה זרה. וכאילו לומר דגבי מגדף כל העם וכל ישראל בחזקת כשרים מעבודה זרה, וכדאמר במגילה (דף י"ג). כל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי. ודפח"ח ושי"י.

וְשִׁפְטוּ עִם צְדָקָה. ושפטו. בדפוס ראשון וְשִׁפְטוּ. ובסדר המועדים וְשִׁפְטוּ. ובמנחת בכורים שינה וְשִׁפְטוּ. ובזיו הזוהר שינה וְשִׁפְטוּ בנו"ן. עם צדק. בכל הדפוסים עם צְדָקָה. **לְמִסְלָף בְּחֶדְקָה.** בדפוס ראשון לְמִסְלָף בְּחֶדְקָה. ובסדר המועדים לְמִסְלָף בְּחֶדְקָה. ובמנחת בכורים לְמִסְלָף בְּחֶדְקָה. ובזיו הזוהר שינה לְמִסְלָף בְּחֶדְקָה בלמ"ד, וביטל החרוז. וכתב שם (דף 264 אות 25) וז"ל בית זה קשה המובן מאד ואולי כיון בזה לדין קנאים פוגעין בו וכו'. וכהן ששימש בטומאה שפרחי כהונה מפצעין מוחו וכו'. ועוד צ"ע. וא"כ היה יכול לקיים ושפטו עם צדק ולקיים להחיות מח כשרים. ולשיטתו שהגיה נשפטו עם צדק למסלף בחלק, יותר היה לו לפרשה על פרשת חטא העגל. ולע"ד נפל כאן טעות הדפוס וצריך להגיה ולנקד לְמִסְלָף בְּחֶדְקָה בכ"ף, על דרך (קהלת י"ב, י"א) דברי חכמים כדרבנות. בְּחֶדְקָה, כמו (מיכה ז', ד') טובם בְּחֶדְקָה, אלא שכאן משפטו בקמ"ץ משום האתנחתא כמו (משלי ט"ו, י"ט) כמשוכת חֶדְקָה. **חדק. כחדק.** כן יסד הפייט בסליחות לשבעה עשר בתמוז: בסליחת שעה נאסר וז"ל ומחדק לקוט שושן. ובסליחת אשמנו וז"ל דרכינו כמשוכת חדק.

עֲצֻמוֹתַי עָלַי חֶדְקָה. בדפוס ראשון חֶדְקָה. ובסדר המועדים חֶדְקָה. ובמנחת בכורים חֶדְקָה. ובזיו הזוהר חֶדְקָה. ולע"ד נפל כאן טעות הדפוס וצריך להגיה ולנקד חֶדְקָה בציר"י כמו (מיכה ז', ד') טובם בְּחֶדְקָה. והרי לך תיבה אחת בארבע דפוסים בארבע אופנים, ועדיין היתה צריכה תיקון. **לְהַחֲיוֹת רוּחַ בְּשָׂרִים.** בדפוס ראשון הַחֲיוֹת מִחַ בְּשָׂרִים. אך מתוך הניקוד ניכר כי בדפוס נשמט האות למ"ד, וכן הוא להדיא בפירוש החכם אדהאן שם להחיות מח כשרים בלמ"ד. ובסדר המועדים תיקן לְהַחֲיוֹת והניח מִחַ בְּשָׂרִים. ובמנחת בכורים השמיט מִחַ ושינה לְהַחֲיוֹת בְּשָׂרִים, והגיה כן ע"פ (נח ו', י"ט) ומכל החי מכל בשר להחיות אתך. ומסתמא סבר כי תיבת מח נשתרבב כאן מתיבת רוח שבשורה מתחתיו יחנק רוח אסירים. אמנם בספר מלכי רבנן (אות ו'), בערך רבי וידאל הצרפתי זצ"ל הב' דף כ"ט: ד"ה ואגב הביא מה שהעתיק רבנו יעקב סירירו זצ"ל בגליון ספר האזהרות שלו מכתב ידו של הגאון רבנו אליהו הצרפתי זצ"ל שהחכם המוליך לבית הדפוס טעה וכתב מִחַ בְּשָׂרִים במקום רוח בְּשָׂרִים ועשה פירוש על זה בטעות. וא"כ אכן כן צ"ל להחיות רוח כשרים.

בית ז': סְקוֹל יִסְקָל, או שְׂרוּף יִשְׂרָף הַמֶּקֶל, הָרוּג יִהָרַג מִקְלָקֶל, יִחְנַק רוּחַ אֲסִירִים.

ארבע מיתות בית דין שהן ארבע מצוות. הרמב"ם בספר המצוות מנה ארבע מיתות בית דין להעוברים על קצת מצוות שחייבין עליהם מיתה מן התורה ארבע מצוות. המצוה להרוג (מצות עשה רכ"ו), המצוה לחנוק (מצות עשה רכ"ז), המצוה לשרוף (מצות עשה רכ"ח), והמצוה לסקול (מצות עשה רכ"ט). וכן מנה בספר החינוך מצות חנק (מצוה מ"ז), ומצות הרג (מצוה נ"ג), ומצות שריפה (מצוה רס"א), ומצות סקילה (מצוה תקנ"ה). ולעומתו מנה הרמב"ן (בשורש י"ד) ארבע מיתות בית דין מצוה אחת בלבד, וז"ל והנראה אלי הוא שאנחנו נצטוינו במומתים כולם מהפסוק שנאמר בדברים (שופטים י"ז, ז') ובערת הרע מקרבך. והיא מצוה אחת. עכ"ל.

והנה הבעל הלכות גדולות לא מנה כלל ארבע מיתות בית דין. ובאמת תמה עליו הרשב"ץ בזהר הרקיע (מ"ע אות נ"ג) וז"ל הרב ז"ל (ספר המצוות מ"ע רכ"ו-רכ"ט) עשה מהן די מצוות, סקילה שריפה הרג וחנק, והביא ראיה (שם שורש י"ד) ממה שאמרו (סנהדרין דף מ"ט: ודף נ"ב.) מצות הנסקלין מצות הנשרפין. ואין מזה מוכרח, שהם ספרו איכות עשיית המצוה, ואין מזה ראיה שכל אחת מצוה אחת. וכן הרב ז"ל עצמו כתב (שם מ"ע קס"א) שאין ראוי למנות ספירת ימים וספירת שבועות, אע"פ שאמרו (מנחות דף ס"ו.) מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי. ואמר הרב ז"ל (שם) כי כל חלק מחלקי אי זו מצוה שיש לה חלקים מצוה לעשות החלק ההוא, ולמה לא יאמר הרב ז"ל כן בכאן. אבל היא ראיה לסתור דברי הגאון ז"ל שלא מנה מצוה זו. עכ"ל.

ולע"ד י"ל שדעת הגאון בעל הלכות גדולות, שמצות הנסקלין ומצות הנשרפין אף הן אינם אלא חלק ממצות שופטים ושוטרים תתן לך בכל שערך ושפטו את העם משפט צדק, ובכלל המשפט הדין והעונש, ואין מזה ראיה שסקילה ושריפה כל אחת מצוה בפני עצמה. ומה שהקשה על הרמב"ם מספירת העומר, י"ל שפסוק (ראה ט"ז, ט"ו) שבעה שבועות תספר לך שבמשנה תורה אינו אלא כחוזר על פסוק (אמור כ"ג, ט"ז) תספרו חמשים יום, ובאמת הכל מצוה אחת אלא דמצוה למימני יומי דהכא כתיב שבעה שבועות, ומצוה למימני שבועי דהתם כתיב חמשים יום. משא"כ ארבע מיתות בית דין, שכל אחת מהן אינה אלא מיתה אחרת, ושנים מהם שהם סקילה ושריפה הוציאו תחילה מן התורה מתרי קראי, והנותרים שהם הרג וחנק עמדו ולמדו מפי משה רבנו, וכמ"ש הרמב"ם בה"ל סנהדרין (פ"ד ה"א וה"ד), הלכך ארבע מצוות הן.

והנה הרשב"ג יסד (מ"ע אות נ"ג) למחקורת ריבות נפשות ומערבות ודין ארבע אבות נזיקין נשמרים. ופירש בו הרשב"ץ בזהר הרקיע (שם) נפשות ומערבות, דיני נפשות ודיני ממונות. ומערבות כמו (יחזקאל כ"ז, ל"ג) ברוב הונך ומערבך. וממילא סובר הרשב"ץ שדעת הרשב"ג כדעת הרמב"ן הנ"ל שארבע מיתות בית דין הם מצוה אחת.

אמנם רבנו רוח אחרת עמו, וסובר שבאמת הרשב"ג ז"ל לא מנה כלל ארבע מיתות בית דין וכפי שלא מנאם הבעל הלכות גדולות. וסובר שהיה לו לרשב"ג ז"ל נוסח ספר הלכות גדולות כפי נוסח ספר הלכות גדולות שהיה לו להרמב"ם, שכתב (ספר המצוות שורש י"ד) בשם הבה"ג שחיוב כרת וחיוב מיתה בידי שמים הם בכלל מנין תרי"ג. והביא מה שכתב בעל ספר המצוות וז"ל וממנו שנים ושלושים ענינים הודיענו יתברך ויתעלה שהוא יתעסק בהם לא אנחנו. כולם ערב עליהם. וכתב וז"ל וענין אמרו כולם ערב עליהם ר"ל שהוא יתברך ערב שהוא יכרית זה וימית זה. עכ"ל. והגרי"ף פערלא זצ"ל בביאור ספר המצוות לרס"ג (מנין ע"א העונשין פתיחה אות ו') כתב שבעל ספר המצוות הוא מר חפץ אלוף ז"ל, שכתב בהדיא וז"ל ומהם שנים ושלושים ענין. הגיד לנו שהוא יתעלה ממונה על עשייתם. לא אנחנו. וכולם נערבים. עכ"ל. ופשוט שאין כונתם שמכלל התרי"ג מצוות הקב"ה יכרית זה וימית זה ומצות הקיום עליו יתברך, אלא שמכלל החיובי כריתות והחיובי מיתה בידי שמים שלא להתייאש מן הפורענות שעתיד הקב"ה להכרית את זה ולהמית את זה (עי' רמב"ם שם). וממילא מפרש רבנו נפשות על חיובי כריתות, ושיסד כן הרשב"ג כפי שדיברה תורה בלשון ונכרתה הנפש ההיא. ומפרש ומערבות על חיובי מיתה בידי שמים, שיסד כן הרשב"ג כפי לשון מר חפץ אלוף ז"ל שהקב"ה ערב עליהם להמיתם. וכמו (יחזקאל כ"ז, כ"ז) הונך ועזבוניך מערבך וגוי וערבי מערבך וגוי. ומצאתי שכבר קדמני בבית המדרש הצפנת פענח בהערותיו על הזהר הרקיע (ז"ו הזהר דף 274) וז"ל נפשות ר"ל חיובי כריתות, ומערבות ר"ל חיובי מיתה בידי שמים, וכמ"ש רבינו בספר המצוות (שורש י"ד) בשם בעל הלכות. עכ"ל. ועלף לבי כמוצא שלל רב. והשתא כיון שהרשב"ג ז"ל לא מנה כלל ארבע מיתות בית

דין, שפיר יסד רבנו בית זה להשלים הארבע מיתות, והשלימם כפי דעת הרמב"ם ז"ל שהם ארבע מצוות.

סקול יסקל. ע"פ שמות (יתרו י"ט, י"ג) לא תגע בו יד כי סקול יסקל. או שרוף ישרף המקל. או שרוף ישרף. על משקל (יתרו שם) או ירה יירה. שרוף ישרף. ע"פ שמואל (ב. כ"ג, ז') ובאש שרוף ישרפו בשבת. המקל. כן יסד הפייט בפיוט קמתי להלל, ארבעים מלאכות חסר אחת מספרם, כאשר ציוה ואמר נישא ורם, והמקל הוא יסקל כי מיתתו הוא גרם. הרוג יהרג מקלקל. הרוג יהרג. ע"פ דברים (ראה י"ג, י') כי הרוג תהרגנו. מקלקל. ע"פ במדבר רבה (פרשה ג', י"ב). יחנק רוח אסירים. ע"פ הרמב"ם (הל' סנהדרין י"ד, ו') כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה נדון כל אחד מהן בקלה שבהן. ושם (הלכה ח') מי שעמד על נפשו ולא יכלו בית דין לאוסרו עד שימיתוהו במיתה שהוא חייב בה, הורגין אותו עדיו בכל מיתה שיכולין להמיתו בה מאחר שנגמר דינו ואין רשות לשאר העם להמיתו תחלה. ומשמע דבעלמא היו בית דין אוסרין מי שנתחייב מיתה עד שימיתוהו. וא"כ יחנק רוח אסירים ר"ל, חייבי ארבע מיתות שנתערבו בהיותם בבית האסורים, כולם נחנקים.

ורבנו יסד כל הארבע מיתות בית דין סקילה שריפה הרג וחנק לפי סדר המשנה בסנהדרין (פ"ז מ"א), מן היותר חמור אל הפחות חמור. ואיני יודע מדוע סידרם הרמב"ם ז"ל בספר המצוות לפי סדר הרג חנק שריפה סקילה. וע' משנה תורה הל' סנהדרין (פ"ד ה"א וה"ד). ורש"י סנהדרין (דף מ"ט: ד"ה בפלוגתא). וצ"ע.

סקול יסקל. הגירסא והניקוד שוה בכל הדפוסים. או שרוף ישרף המקל. בדפוס ראשון ושאר דפוסים או שרוף ישרף. אמנם בסי' מלכי רבנן (אות ו'). בערך מו"ה וידאל הצרפתי זצ"ל הב' דף כ"ט: ד"ה ואגב) הביא מה שהעתיק רבנו יעקב סירירו זצ"ל בגליון ספר האזהרות שלו מכתב ידו של הגאון רבנו אליהו הצרפתי זצ"ל שהחכם המוליך לבית הדפוס השמיט מלת המקל. ופשוט שמלת המקל מקומו אחר או שרוף ישרף להשלמת החרוז. ומכאן נ"ל כי השמונה בתים היו כתובים כל אחד בשורה אחת כאשר הדפיסם חכם אדהאן, ולא כל אחד בשתי שורות דרך שיר כאשר נדפסו בסדר המועדים ומנחת בכורים. וק"ל. הרוג יהרג מקלקל. בדפוס ראשון ושאר דפוסים יהרגו מקלקל. אמנם במלכי רבנן (שם) כתב שהחכם המוליך לבית הדפוס השמיט מלת הרוג. ופשוט שניקודו הרוג ומקומו לפני יהרגו. וא"כ לע"ד צריך להגיה ולנקד הרוג יהרג, על משקל סקול ישרף ושרוף ישרף. ומתוך שהחכם המוליך לבית הדפוס הרג מלת הרוג, קלקל יהרגו מקלקל וק"ל. יחנק רוח אסירים. בדפוס ראשון וסדר המועדים יחנק. ובמנחת בכורים שינה יחנק. ובזיו הזוהר יחנק, והיה לו לכתוב יחנק בקמ"ץ. אך באמת כונת רבנו יחנק ע"י השליח בית דין ולא יחנק מאליו. וב"ברית - כתב העת של יהודי מרוקו" (מספר 29 אות ג' עמוד 24) השמיט הניקוד והעתיק כך: יחנק(!). אסירים. בדפוס ראשון אסירים בסמ"ך דגושה, כמו אסיר בלשון יחיד. ובשאר דפוסים תקנו אסירים בסמ"ך רפויה.

בית ח: סביבו משרתים נפלאו, על צבא עבודה צבאו, קדוש בכתף ישאו, להדרת דורי דורים.

מצות נשיאת הארון בכתף. והוא ממקרא שכתוב במדבר (נשא ז', ט') כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו. ובדברי הימים (א. ט"ו, ט"ו) וישאו בני הלויים את ארון האלהים כאשר צוה משה כדבר ה' בכתפם במטות עליהם. ובספרי (שם פסקא מ"ו) והיכן ציוהו אלא הכל

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

מפי משה ומשה מפי הגבורה. ומנאה הרמב"ם (מ"ע ל"ד) והרמב"ן (ספר המצוות שורש ג') והחינוך (מצוה שע"ט). וכבר העיר הרשב"ץ בזוהר הרקיע (מ"ע סוף אות מ"ו) וז"ל (בהשמטות) והמשורר שכח כמה מצוות נמנות התלויות בבני אהרן: להבעיר אש על המזבח, להרים הדשן מעל המזבח, משא הארון בכתף, שמירת בית המקדש, לעבוד שבט לוי בנעילת שערים ושיר. וכל אלו המצוות מנאם הרב ז"ל (בספר המצוות). עכ"ל. וכ"כ עוד הרשב"ץ בזוהר הרקיע (מ"ע אות מ"ט) ותבנית המשכן, וז"ל והרי הרמב"ן ז"ל (בהשגות הרמב"ן על ספר המצוות שורש ג') מנה משא בכתף מפני טעם זה. עכ"ל. ועל כן שפיר יסד רבנו להשלים מצוה זו.

ולדעת הרשב"ג שהשמיט מצוה זו, י"ל דסבירא ליה דעיקר מצוה זו לא היתה אלא לשעתה מפני שהיו נושאים את הארון במדבר תדיר, ולא ניתנה מצוה זו לדורות לפי שעתיד הארון לקבוע לו מקום במשכן שילה ובבית המקדש. וכדאמר בחולין (דף כ"ד). יכול אף בשילה ובבית עולמים שנים פוסלין בהם, לעבוד עבודה ועבודת משא, לא אמרתי אלא בזמן שהעבודה בכתף. כלומר אין שנים פוסלין בהם אלא בזמן שהעבודה בכתף היתה מצוה. ומיהו לדעת רבותינו שהביאו מצוה זו הכי קאמר, אין שנים פוסלין בהם אלא בזמן שהעבודה בכתף היתה מצוה תדירה. ומיהו ודאי הויא מצוה לדורות. ועי' לב שמח (שורש ג'). עיין שם.

סביבו משרתים נפלאו. ע"פ במדבר (במדבר א', נ') ואתה הפקד את הלויים על משכן העדות ועל כל כליו ועל כל אשר לו, המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתו, וסביב למשכן יחנו. וע"פ דברי הימים (א. ט"ז, ד') ויתן לפני ארון ה' מן הלויים משרתים. סביבו. סביב בית המקדש הנ"ל בדלת ובית מקדש-מלך. משרתים נפלאו. הם הלויים אשר נפרשו ממחנה לוי והופקדו לחנות סביב למשכן. נפלאו, ע"פ דברים (עקב י', ח') בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה'. הבדיל פירושו הפריש. **על צבא עבודה צבאו.** ע"פ במדבר (בהעלותך ח', כ"ד-כ"ה) זאת אשר ללויים מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבוא צבא בעבודת אהל מועד, ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד. ורבנו לשיטתו בספרו צוף דבש עה"פ (נשא ד', מ"ט) איש איש על עבודתו ועל משאו וז"ל איש על עבודתו כנגד הארון דלא שייך ביה משא שהוא נושא נושאו (סוטה דף ל"ה:), ועל משאו כנגד המזבחות. או על משאו עסק השיר, כד"א (איוב כ"א, י"ב) ישאו כתוף וכנור. עכ"ל. **קדוש בכתף ישאו.** ע"פ במדבר (נשא ז', ט') כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו. **להדרת דורי דורים.** כדעת הרמב"ן בהשגות על ספר המצוות (שורש ג') כי בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי כהנים ולויים לשאת את הארון לשעה ולדורות אלא שלא נשאוהו הכהנים בעת ההיא למיעוט מספרם. ודלא כהרמב"ם (מ"ע ל"ד) כי ציווי בכתף ישאו בא בעת ההיא ללויים למיעוט מספר הכהנים ולא נשאוהו הלויים אלא לשעה אמנם הכהנים הם אשר ישאוהו לדורות. להדרת. ע"פ דברי הימים (א. ט"ז, כ"ט) אצל ארון האלהים, שאו מנחה ובאו לפניו השתחוו לה' בהדרת קדש. עי' מצודות דוד (שם) באוהל הארון המהודר בקדושה. עכ"ל. דורי דורים. ע"פ תהילים (ע"ב, ה') דור דורים. וראש השנה (דף י"ז). דורי דורות.

סביבו משרתים נפלאו. בדפוס ראשון מְשָׁרְתִים נִפְלְאוּ, כמו (משלי ל', י"ח) שלשה המה נִפְלְאוּ ממני. ובשאר דפוסים תיקנו נִפְלְאוּ. ובמנחת בכורים מְשָׁרְתִים עם געיא. והנה בספר מלכי רבנן (אות ו'). בערך מו"ה וידאל הצרפתי זצ"ל הבי'. דף כ"ט: ד"ה ואגב) הביא מה שהעתיק רבנו יעקב סירירו זצ"ל בגליון ספר האזהרות שלו מכתב ידו של הגאון רבנו אליהו הצרפתי זצ"ל שהחכם המוליך לבית הדפוס השמיט מלת סביבו. ומתוך סדר דבריו משמע שמקום מלת סביבו בבית משרתים נפלאו, שכן כתב וז"ל אלו החרוזים שישד הרה"ג נר המערב כמוהר"ר וידאל הצרפתי זצוק"ל, ובא לכאן חכם אחד מעיר תאפילאלת והוליקם לדפוס וטעה. ולה יקרא כתב ולא, ורוח כשרים כתב מוח, וגם השמיט מלת המקיל ומלת

הרוג, והשמיט מלת סביבו, ונעשה פירוש על זה בטעות. עכ"ל. ונ"ל שמקומו לפני מלת משרתים וצ"ל סביבו משרתים נפלאו. **על צבא עבודה צבאו.** בדפו"ר צבאו. ובסדר המועדים צבאו. ובמנחת בכורים צבאו. ובזיו הזוהר תיקן צבאו. והרי לך תיבה אחת מנוקדת בארבע דפוסים בארבע אופנים. **קדוש בכתף ישאו.** בכתף. בדפוס ראשון וסדר המועדים בכתף ישאו. ובמנחת בכורים וזיו הזוהר תיקנו בכתף ישאו. כדכתיב (נשא ז', ט') כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו. **להדרת דורי דורים.** כן הוא בדפוס ראשון וסדר המועדים. ובמנחת בכורים וזיו הזוהר שינו דורי דורים כמו (תהילים ע"ב, ה') דור דורים, אלא שדורי דורים הדל"ת רפויה מפני היו"ד.

נספחים

אזהרות מהדורת רבי שלמה אדהאן :

בית א. ועתה כתבו לכם, בספר תורתכם, פן ישפחו בניכם, ואין העם מכירים.

מצוה עלינו לכתוב כל אחד מישראל ספר תורה לעצמו ובידו. וזהו כתבו אתם ולא אחרים. ואם אינכם יכולים לכתוב צריכין לקנות אותו בממונכם. וזהו לכם, רוצה לומר משלכם. ויהיה לכל אחד בביתו ולא יצטרך שום אחד מכם להלוך לבית חבירו ללמוד בספרו. ומה שאמר בספר, כאילו אמר לספר תורתכם. וזה יהיה לכם ולבניכם אחרים. וזהו פן ישפחו בניכם, שנאמר (דברים ו', ז') ושנתם לבניך. ובזה לא תפסק התורה מזרעכם. וזהו אומרו ואין העם מכירים. ולא על ספר תורה לבד, אלא אפילו כל הספרים המתחברים מחדש מצוה עלינו לקנות אותם. וחז"ל אמרו (מנחות דף ל'). מי שכתב ספר תורה לעצמו נחשב עליו כאילו קבלו מהר סיני, שנאמר (דברים ל"א, י"ט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וגו'. ועיין בהרמב"ם ז"ל הלכות תפילין ומזוזות וספר תורה (פרק ז'), ושם יאורו עיניך.

בית ב: וכבש אשר נפלא, במנחתו כפולה, ושלמים ועולה, למנחת בפורים.

פירש הרמב"ם ז"ל פרק י"ו (הלכה י') בהלכות מעשה הקרבנות, נדר תודה ושלמים וקבע נדרו ושכח במי קבעו יביא שנים, וכן שכח באיזה מין מהבהמה קבע עולתו יביא שנים. וכן למנחת בכורים יביא שנים ולא אחת, שנאמר (ויקרא כ"ג י"ז) ממשבותיכם תביאו לחם תנופה שנים שני עשורונים וגומר בכורים לה'. עיין בהלכות תמידין ומוספין. וזהו אומרו כבש אשר נפלא מנחתו כפולה, וכן לשלמים ועולה ומנחת בכורים. או נאמר על אשם תלוי ונפל לו ספק אם חטא או לא חטא ולא ידע ואשם. וזהו אומרו אשר נפלא וגומר.

בית ג. וגבר אשר ירדוף, אחר עבירה להדוף, נפשו כעשן תנדוף, להצילה מאור אורים.

כאן בא להודיענו להציל הנרדף מיד הרודף. ואם הרג אותו מצוה להרוג אותו גם הוא, שנאמר (דברים י"ט, י"ג) לא תחוס עיניך עליו וגומר. וזהו אומרו וגבר אשר ירדוף אחר עבירה להדוף. זה הרודף אחר נערה המאורשה בעל כרחיה מצוה להרוג אותו גם הוא, וזהו נפשו כעשן וגומר. ומיתתו מכפרת כדי להציל נפשו מאור אורים. וזה המצוה יתבאר לך

היטב בהרמב"ם ז"ל הלכות רוצח ושמירת נפש (פרק א') הלכה ח' ט' י'. או יאמר מאור אורים רוצה לומר אם הצלת אותו ולא עשה מעשה, אזי יש לך שכר שלא יענש באור אורים והצלת אותו מגיהנם.

בית ד: גור בארץ הקדושה, היא אבן הראשה, ולא יקרא דרושה, מאת צור הצורים.

כמה הטיבו דבריהם רז"ל על הדר בא"י תוב"ב, עד שאמרו (כתובות דף ק"י): הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה. ועוד אמרו רז"ל מי שרוצה לילך לארץ ישראל ואשתו אינה רוצה לילך עמו מוציאין אותה ממנו בלא כתובה. והחמירו רז"ל בענין זה ושבתו להדר בארץ ישראל כמה הוא שכרו וכו'. ובפרט רבינו ז"ל. ועוד כי כמה מצות תלויים בה. ועוד כי כבר אמר הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה (בראשית י"ב, א') לך לך וגומר, וליצחק (שם כ"ו, ג') גור בארץ הזאת וגומר. ויעקב לא רצה ליקבר אלא בה, וכן יוסף הצדיק. ועוד שכל טוב העולם ממנה יוצא, וכל העולם אינן מסתפקין אלא מתמציתה. וזה אומרו גור בארץ הקדושה, כי היא ראש כל העולם. וכשאתה דר בה אינך צריך לקרוא ולדרוש על מזונותיך כמו בחוצה לארץ, כי חוצה לארץ הם נזונים ומסתפקין על ידי שר ומלאך, וצריך כמה קריאה ודרישה עליהם, אבל הדר בא"י תוב"ב מאת צור הצורים, מידו ולא מיד אחר, שנאמר (דברים י"ב, ה') לשכנו תדרשו ובאת שמה.

בית ה. לצדק ימלוך מלך, ובית מקדש מלך, יכינו להלך, למשמרת שומרים.

מצוה זו לשום עלינו מלך שינהגנו כדין וכשורה בחפצו הטוב, שנאמר (דברים י"ז, ט"ו) שום תשים עליך מלך. ומלך ולא מלכה. ומקרב אחיך עם הצדק תשים עליך מלך, וזהו אומר לצדק ימלוך מלך. וצריכין לירא ממנו ולעשות דבריו באהבה וקדושה, וזהו ובית מקדש מלך, צריך לירא ממנו כמו שיראים מבית המקדש. וכמו שבית המקדש מכפר עונות ישראל, כך המלך והמנהיג והפרנס שיהיה על ישראל אם ילך בדרך הישר הוא מכפר עונות ישראל. כמו המלך דוד ע"ה והמלך אסא שהסיר המעוות והמכשולות מישראל והלך בדרך אביו דוד ע"ה. וזהו ובית מקדש מלך, ר"ל כמו בית המקדש כמו המלך, ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, ודי למבין. וזה אומר יכינו להלך, ר"ל שאין לנו עני והלך אלא מי שהוא עני וערום מן המצות. וכשיהיה המנהיג או המלך מנהיגים ביושר זהו יכינו להלך. למשמרת שומרים ר"ל שישמרו ישראל זו המצוה ששימו עליהם רועה נאמן ולא בעל עבירות ובוועל נכריות. או יאמר למשמרת שומרים, צריך המלך לעשות לו ספר תורה, ומלבד ספר תורה לעצמו צריך לכתוב לו משנה תורה, שנאמר (שם י"ט) והיתה עמו.

בית ו: וּשְׁפֹטוּ עִם צְדָקָה, לְמַסְלֵף בְּחֻדָּקָה, עֲצֻמוֹתָיו עָלֵי הַדָּקָה, [ל]הַחֲתִיּוֹת מִחַ פְּשָׁרִים.

פירש הרמב"ם בסנהדרין (פ' כ"א ה' י"א) ראה הדיין זכות לכל אחד מהם, ובעל דין מבקש לאומרה ואינו יודע לחבר הדברים, או שראהו מצטער להציל לעצמו בטענת אמת ומפני החימה והכעס נסתלק ממנו, או נשתבש מפני סכלותו, הרי זה מותר לסעדו מעט להבינו בדברים משום פתח פיך לאלם. וזהו אומר ושפטו עם צדק, שהדיין אין לו אלא מה שענינו רואות ושופט בצדק לעם צדק. אבל אם הוא מסלף הדין, ומרוב אימתו שמטיל על בעלי הדין נסתתמו טענותם ואינם יכולים לדבר מרוב כעסו וחמתו, על זה נאמר ישחקו עצמותיו וימחקו. אלא צריך הדיין להיות ארך אפים ובמתון במתון בפני בעל הדין כדי שלא יתבלבלו

בדבריהם ויהיו מיושבים במוחם ושכלם. וזהו אומרו להחיות מח כשרים, לפי שאם יתבלבל מוחו יצא חייב בדינו וזה מת ממש.

בית ז: סקול יסקל, או שרוף ישרף, יהרגו מקלקל, יחנק רוח אסירים.

כאן בא להורות לנו שכל מי שנתחייב אחת מאלו יהרג בו, ואם נתחייב ב' מיתות דבית דין יהרג בחמורה שבהם והיא סקילה, ולדעת רבי שמעון ע"ה בשריפה היא החמורה. וזהו אומרו סקול יסקל שהיא החמורה כדעת בעלי הגמרא והפוסקים, או שרוף ישרף כדעת רשב"י. יהרגו מקלקל, הורגים בסייף למי שעבר וקלקל על מצות קצת התורה והיא מיתה קלה, ומכל מקום חנק קלה יותר ממנה. יחנק רוח אסירים רוצה לומר מי שהיה חבוש ואסור ולא נתברר לנו באיזה מיתה ימות מיתתו בחנק, לפי שכל מיתה האמורה בתורה סתם היא חנק.

בית ח: משרתים נפלאו, על צבא עבודה צבאו, קדוש בכתף ישאו, להדרת דורי דורים.

משרתים נפלאו המה כהני ה', כי זכו לכמה מעלות שלא זכו בהם מלכי ישראל. וזה אומרו נפלאו. על צבא עבודה צבאו, שהיו משמרות משמרות, כ"ד משמרות ידועים לשרת ולעבוד בבית ה', שנאמר (במדבר ג', י') ושמרו את כהנתם וגו'. שומרי משמרת הקדש וכו'. קדוש בכתף ישאו, המה הלויים שהיו נושאים ברית ה' וכלי הקדש וכו' ומשוררים ומזמרים ולהדר הדרים ושבחים לפני המקום. וזהו אומרו להדרת דורי דורים, למי שהוא חי וקיים לדורי דורים. או יאמר שעבודת הכהנים והלויים ומחנותם לא יתחלפו לעד ולעולמי עולמים.

וזה המצות הנז' בח' בבות, לא שייכי אלא בארץ ישראל, ואיפשר ובית המקדש קיים. ואיפשר שבשביל זה השמיט אותם הרב רבי שלמה ׳ גבירול ז"ל. ע"כ דש"א [ע"ד כ"אן ד'ברי ש'למה א'דהאן – כלומר עד כאן פירוש החכם אדהאן על הח' בבות].

סדר המועדים :

בית א. ועתה כתבו לכם, בספר תורתכם, פן ישפחו בניכם, ואין העם מפירים.

בית ב: וכבש אשר נפלא, במנחתו כפולה, ושלמים ועולה, למנחת בפורים.

בית ג. וגבר אשר ירדוף, אחר עבירה להדוף, נפשו כעשן תנדוף, להצילה מאור אורים.

בית ד: גור בארץ הקדושה, היא אבן הראשה, ולא יקרא דרושה, מאת צור הצורים.

בית ה: לצדק ימלוך מלך, ובית מקדש מלך, וכינו להלך, למשמרת שומרים.

בית ו: וּשְׁפֹטוּ עִם צֶדֶק, לְמַסְלֵף בְּחֶדֶק, עֲצֻמוֹתָיו עָלֵי חֶדֶק, לְהַחֲיוֹת מִחַ כְּשָׂרִים.

בית ז: סקול יסקל, או שרוף ישרף, יהרגו מקלקל, יחנק רוח אסירים.

בית ח: מְשַׁרְתִּים נִפְלְאוּ, עַל צָבָא עֲבוּדָה צָבָאוּ, קְדוּשׁ בְּכַתְּף יִשְׂאוּ, לְהַדְרֵת דּוּרֵי דוּרִים.

מנחת ביכורים :

בית א. וְעֵתָה כָּתְבוּ לָכֶם, בְּסֵפֶר תּוֹרַתְכֶם, פֶּן יִשְׁכַּחוּ בְּנֵיכֶם, וְאִין הָעַם מִפְּרִים.

בית ב: וְכַבֵּשׁ אֲשֶׁר נִפְלָא, בְּמִנְחָתוֹ כְּפוּלָה, וּשְׁלָמִים וְעוֹלָה, לְמִנְחַת בְּפוּרִים.

בית ג. וְגָבַר אֲשֶׁר יִרְדּוּף, אַחַר עֲבִירָה לְהַדּוּף, נִפְשׁוּ פֶּעֶשֶׁן תִּנְדּוּף, לְהַצִּילָה מֵאוּר אֹרִים.

בית ד: גוּר בְּאֶרֶץ הַקְּדוּשָׁה, הִיא אֲבֹן הָרֵאשָׁה, וְלָהּ יִקְרָא דְרוּשָׁה, מֵאֵת צוּר הַצּוּרִים.

בית ה: לְצִדֵּק יִמְלֹךְ-מְלֹךְ, וּבֵית מִקְדָּשׁ מְלֹךְ, יִכְיֶנּוּ לְהַלְלֵךְ, לְמִשְׁמֶרֶת שׁוֹמְרִים.

בית ו: וְשִׁפְטוּ עִם צִדֵּק, לְמִסְלַף בְּחֻדָּק, עֲצֻמוֹתָיו עָלֵי הַדָּק, לְהַחֲיוֹת בְּשָׂרִים.

בית ז: סָקוּל יִסְקַל, אוֹ שָׁרוּף יִשָּׂרַף, יִהְרָגוּ מִקְלָקֵל, יִחַנֵּק רוּחַ אֲסִירִים.

בית ח: מְשַׁרְתִּים נִפְלְאוּ, עַל צָבָא עֲבוּדָה צָבָאוּ, קְדוּשׁ בְּכַתְּף יִשְׂאוּ, לְהַדְרֵת דּוּרֵי דוּרִים.

זיו הזוהר :

בית א. וְעֵתָה (1) כָּתְבוּ לָכֶם (2), בְּסֵפֶר תּוֹרַתְכֶם, פֶּן יִשְׁכַּחוּ בְּנֵיכֶם (3), וְאִין הָעַם מִפְּרִים (4).

1. מצוות כתיבת ס"ת. רשב"ץ אות ל ואות נו. 2. דברים לא, יט. 3. כאמור בענין כתיבת ס"ת – כי לא תשכח מפי זרעו. דברים לא, כא. 4. לשה"כ עזרא ג, יג.

בית ב: וְכַבֵּשׁ (5) אֲשֶׁר נִפְלָא (6), בְּמִנְחָתוֹ כְּפוּלָה, וּשְׁלָמִים וְעוֹלָה (7), לְמִנְחַת בְּפוּרִים (8).

5. קרבן העומר, ברשב"ץ אות נב קרא שם המצוה "הנפת" העומר, ויחד הדיבור על חלק המנחה בלבד. וברמב"ם מצוה מד: היא שצוה להקריב מנחת העומר ונקריב עמה כבש תמים בן שנתו לעולה. כתב תרווייהו והקדים המנחה לקרבן. אמנם בספר החינוך מצוה שב

קראה מצות קרבן העומר והקדים הכבש למנחה עיי"ש. 6. הכבש הנ"ל "נפלא" ונבדל משאר הכבשים, כי כל הכבשים מנחתם עשרון אחד – במדבר כח פסוקים ה', ט', יג, כא, כט, ועוד. ואילו כבש העומר "מנחתו כפולה": שני עשרונים, ויקרא כג, יג. 7. תוספתא ביכורים ב': וטעונה עולה ושלמים. והביא הרמב"ם דין עולה בפ"ג מביכורים ה"ט, ושלמים שם הלכה י"ב. (וקצ"ע ממש"כ שהשלמים אינם לעיכובא, למה מנאם כאן). 8. עפ"י ויקרא ב, יד.

בית ג. וְגַבַּר (9) אֲשֶׁר יִרְדּוּף, אַחַר עֲבִירָה (10) לְהִדּוּף (11), נִפְשׁוֹ כְּעֶשֶׂן תַּנְדּוּף (12), לְהַצִּילָה מֵאוּר אֲוִרִים (13).

9. להרוג הרודף, רשב"ץ אות ס. ובאות ר נתבאר יותר דזה דוקא אם אינו יכול להצילו באופן אחר עיי"ש. 10. הנה לשון "עבירה" בסתם קאי בכ"מ על עריות, ראה סנהדרין סד, א: הואיל ועת רצון הוא ניבעי רחמי איצרא דעבירה, ופירש"י: של עריות. ונכלל בזה א"כ מש"כ הרמב"ם בל"ת רצ"ג דגם אם רודף אחר הערוה מצילין אותו בנפשו. 11. על שם האמור בפרשת רציחה: ואם בשנאה יהדפנו, ואם בפתע בלא איבה הדפו, במדבר פרק לה, כ-כב. 12. ראה תהלים סח, ג כהנדוף כשן תנדוף וגו' יאבדו רשעים וגו'. 13. גיהנם נקרא: "אור", עה"פ אשר אור לו בציון – ישעיה לא, ט. דורשת הגמ' בעירובין יט, א: אשר אור לו בציון זו גיהנם. ומ"ש אור-אורים, יובן לפמ"ש בברכות נז, ב אש אחד מששים לגיהנם. אי נמי, אור לשון חפירה עיין רש"י ישעיה כד, טו. ולפ"ז רמז לגיהנם הקרויה בור ועמק, ראה עירובין יט, א וכן שבת לג, א "מעמיקין לו גיהנם, שנאמר שוחה עמוקה פי זרות". ועיין יבמות טז, א: והיא עמוקה משאול, הרי ששאול דהיינו גיהנם – עפירש"י שם, עמוקה היא.

בית ד: גור (14) בְּאֶרֶץ (15) הַקְּדוּשָׁה, הִיא אֶבֶן הָרֵאשָׁה (16), וְלֶה יִקְרָא דְרוּשָׁה (17), מֵאֵת צוּר (18) הַצּוּרִים.

14. מצוות ישוב אר"י. עיין רמב"ן בשכחת העשין מצוה ד. 15. גור בארץ הזאת – בראשית כו, ג. 16. אבן הראשה – ראה זכריה ד', ז. והיא מליצה על ארץ ישראל, יעויין יומא נד, ב. תנא שממנה [– מאבן השתיה] הושתת העולם, תנן כמ"ד מציון נברא העולם, וא"כ ז"ש כאן אבן. ומ"ש הראשה, ראה סנהדרין פז, א: ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. 17. ע"פ ישעיה סב, יב. 18. הקב"ה, שהוא צור ישראל, וכמו: צור ישועתו. דברים לב, טו. ומ"ש צור הצורים, ע"ש כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים, דברים י, יז.

בית ה: לְצִדְקָה (19) יִמְלֹךְ מֶלֶךְ (20), וּבֵית מִקְדָּשׁ (21) מֶלֶךְ (22), יִכְיֶנּוּ לְהֵלֶךְ (23), לְמִשְׁמֶרֶת שׁוֹמְרִים (24).

19. מצוות מינוי מלך, הרשב"ץ אות עב. 20. ישעיה לב, א. 21. עמוס ז, יג. 22. יתכן שרמז על מצות בנין ביהמ"ק – רשב"ץ אות מט. וסמכה למצוות מינוי מלך כמ"ש בסנהדרין כ, ב: שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך וכו' ולבנות להם בית הבחירה. וזהו א"כ קישור בית זה עם הקודם לו. 23. מצות שמירת ביהמ"ק, הרשב"ץ אות מו. וזה לשון הרמב"ם מ"ע כב: שציונו לשמור המקדש וללכת סביבו תמיד. ובל"ת סז: שהזהירנו וכו' ומלכת סביבו תמיד. 24. במדבר ג, לח: שומרים משמרת המקדש. ובמסכת תמיד כו, א ילפינן מזה דין שמירת ביהמ"ק.

בית ו: נִשְׁפָּטוּ (25) עִם צִדְקָה, לְמִסְלַף בְּחֻלְקָה, עֲצֻמוֹתָיו עָלֵי חֻדְקָה, לְהַחֲיוֹת בְּשָׂרִים.

בית זה קשה המובן מאד, ואולי כיון בזה לדין קנאים פוגעין בו, והוא דבר הלמד מענינו, שבבית הבא דיבר אודות ד' מיתות בי"ד. [ובענין אם היא מצוה הראויה למנותה או לא עיין רמב"ם מל"ת נב וברמב"ן שורש ג ונו"כ. וכן נראה דעת הרשב"ג במל"ת רעו – רשב"ץ אות קיג. ועיין רשב"ץ אות נג]. וא"כ תהיה כוונתו כדלקמן: נשפטו עם צדק, אלו הכהנים השומרים במקדש וכדלעיל וזה ע"ש כהניך ילבשו צדק – תהילים קלב, ט, למסלף בחלק, היינו כהן ששימש בטומאה שסילף ועיות כבוד קדשי שמים חלק הכהונה וככתוב במדבר יח, כ: ויאמר ה' לאהרן וגו' אני חלקך ונחלתך. ודינו מפורש בסנהדרין פא, ב שפירחי כהונה מפצעין מוחו בגיזרין, וזהו עצמותיו עלי חדק, שחדק הוא קוץ יעויין משלי טו, יט: דרך עצל כמשוכת חדק. וכן מצינו בפנחס שדקר ברומח לבועל ארמית בקנאותו, כי הבועל ארמית מסלף בקב"ה – חלק ה' עמו – דברים לב, יט. כל הבא על הנכרית כאילו מתחתן בע"ז, סנהדרין פב, א. וכן בעזרא י, ב: אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים נכריות, הרי שבעילת ארמית קרויה מרד ומעל בקב"ה. (עיין מרגליות הים לסנהדרין שם). וכשהעלה פנחס "עצמותיו עלי חדק" הוא הרומח, נעצרה המגפה – במדבר כה, ח. וז"ש להחיות בשרים. ועוד צ"ע. אכן הרס"ג (עונשין סח-סט) מנה דין קנאין פוגעין בו בגונב קסוה ובוועל ארמית, וצ"ע מדין כהן ששימש בטומאה שלא נמנה עמהם אלא עם חייבי מיתה בידי שמים, ואולי המשורר ז"ל מפיק הא ומעייל הא, וצ"ע.

בית ז: סקול (26) יסקל (27), או שרוף ישרוף (28), יהרגו מקלקל, יחנק ריח אסירים (29).

מונה והולך ד' מיתות בי"ד, עיין רשב"ץ אות נג. (וכאן משמע כהרמב"ם שמנאן לד' מצוות נפרדות במ"ע רכ"ו-רכ"ט). 27. שמות יט, יג. 28. ראה שמואל ב כג, ז: ובאש שרוף ישרפו בשבת. 29. אולי כיון לדין כונסין אותו לכיפה דג"ז מכלל העונשין המסורין לבי"ד. ראה רמב"ם פ"ב מרוצח ה"ה ופ"ח מסנהדרין ה"ד.

בית ח: משרתים (30) נפלאו (31), על צבא עבודה (32) צבאו, קדוש פפתף ישאו (33), להדרת דורי דורים.

30. מצות עבודת הכהנים והלויים ומשא בכתף, רשב"ץ אות מו. 31. הנה נחלקו הרמב"ם והרמב"ן אי עיקר דין משא בכתף נאמר לכהנים אלא שמתוך שהיו מתי מעט במדבר ע"כ הורשו הלויים לשאת את הארון, וזו דעת הרמב"ם במ"ע לד. אכן הרמב"ן בסה"מ שורש ג' כתב דזו מצוה כללית על כל שבט לוי. ולפ"ז, לדעת הרמב"ן יתפרש מאמר המשורר "משרתים נפלאו" על שבט לוי וכלשה"כ דברים י, ח: בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי וגו' לעמוד לפני ה' לשרתו. ונפלאו רצ"ל מובדל, כי להבדיל מתרגמינן לאפרשא. ויקרא יא, מז. וכי יפליא ג"כ תרגומו ארי יפרש. במדבר ו, ב. והכל ענין אחד. אולם לדעת הרמב"ם צריך לומר דמשרתים נפלאו קאי על הכהנים בדוקא, ראה דה"י א כג, יג: ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים הוא ובניו עד עולם להקטיר לפני ה' לשרתו. והם הם הנושאים בכתף לדורי דורים, דהלויים נשאוהו רק לזמן, עיין לב שמח לסה"מ שורש ג שכתב לבאר הא דבשילה ובית עולמים נהג משא בכתף. ועיין בס' מעיין החכמה עשין קנו שתלה פלוגתת הרמב"ם והרמב"ן דלעיל במ"ש ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה, עיי"ש. 32. עפ"י במדבר ח, כה: ישוב מצבא העבודה. 33. כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו. במדבר ז, ט.

הרב יוסף בנימין צרפתי

ת"ו ש"ל ב"ע